
De structurele oorzaken van problematische schulden in de Veenkoloniën

Auteur:

D.H.A.M. Merx BSc.

Studentnummer: 2343029

E-mailadres: erikmerx@gmail.com

Begeleider:

dr. A.J.E. Edzes

Tweede begeleider:

R. Rijnks MSc.

Tweede beoordelaar:

prof. dr. D. Strijker

Onderdeel van het masterprogramma Economic Geography

aan de

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Basiseenheid Economische Geografie

Abstract

Problematische schulden kunnen ontstaan als gevolg van het gedrag van schuldenaren, beleidsmaatregelen en structurele factoren. Dit onderzoek laat zien in hoeverre de structurele context in de Veenkoloniën een relatie heeft met problematische schulden. Sommige groepen mensen zijn kwetsbaarder voor problematische schulden. Dit betreft met name mensen van middelbare leeftijd, mensen met een lager opleidingsniveau en mensen afkomstig uit huishoudens met een laag inkomen. Ook neemt de kans op problematische schulden toe wanneer het inkomen uit een eigen onderneming wegvalt, of wanneer een huishouden van een (werkloosheid)uitkering afhankelijk raakt. Verder toont dit onderzoek aan dat niet zozeer de familiecontext, maar de buurtcontext een relatie heeft met problematische schulden. Dit kan deels worden verklaard door verschillen in buurtcomposities en deels door buurteffecten. Dat laatste laat zien dat het van belang is om ook de buurtcontext te betrekken in beleid dat zich richt op problematische schulden.

Sleutelwoorden: problematische schulden, structurele oorzaken, inkomen, opleidingsniveau, buurteffecten, intergenerationele armoede, Veenkoloniën.

VOORWOORD

In het najaar van 2019 ging ik mij oriënteren op een scriptieonderwerp voor mijn master in Economic Geography. In dit proces werd ik gegrepen door het onderzoeksproject naar Intergenerationele armoede in de Veenkoloniën. Al in mijn tijd op het Willem Lodewijk Gymnasium was ik geïnteresseerd in de regio Oost-Groningen. Dit kwam mede door het boek van Frank Westerman over de Graanrepubliek en uitte zich in het profielwerkstuk dat ik over de Blauwe Stad heb geschreven. In mijn studententijd ben ik mij verder gaan interesseren voor sociale problemen zoals onder ander het schuldenvraagstuk waar ik in de Correspondent kennis van heb genomen. Ik heb in deze periode mijn blik verbreed door onder meer op uitwisseling te gaan naar Lund (Zweden) en deel te nemen aan internationale projecten met AEGEE, de studentenvereniging waar ik lid van ben. Toch is mijn lokale focus niet verminderd. Toen ik mijn scriptieonderwerp ging kiezen zat de voorstelling ‘Onderweg naar de Toekomst’, dat zich afspeelt in en rondom de Veenkoloniën, nog vers in het geheugen. Alles viel op zijn plek toen ik mij in het schuldenvraagstuk in de Veenkoloniën ging verdiepen, wat uiteindelijk heeft geresulteerd in de scriptie die u nu in uw handen hebt.

Het schrijven van deze scriptie heb ik vanzelfsprekend niet alleen gedaan. Daarom maak ik graag gebruik van deze gelegenheid om allen te bedanken die mij bij verrichten van dit onderzoek heeft geholpen. Peter en Berto wil ik bedanken voor hun adviezen en hun rol als klankbord. Met name tijdens het opzetten van het onderzoek heb ik hier baat bij gehad. Naar Wemy gaat mijn dank uit naar haar hulp met de eindredactie. Karlien wil ik bedanken voor haar onvoorwaardelijke steun en haar suggesties die zij in de eindfase over het tekstuele deel heeft laten schijnen. Verder wil ik iedereen die ik niet bij naam heb genoemd maar wel betrokken is geweest bij het onderzoek bedanken voor de hulp en input die zij mij hebben gegeven in het proces.

Tijdens het schrijven van deze scriptie heb ik meer geleerd dan ik mij bij aanvang voor had kunnen stellen. Mijn speciale dank gaat dan ook uit naar de uitstekende begeleiding die ik van Arjen en Richard heb gekregen. Door de corona ging dit vanaf maart helemaal digitaal, wat de ervaring waarschijnlijk des te bijzonderder heeft gemaakt wanneer ik hier later op terug zal blikken.

Ik hoop dat u geniet van het lezen van deze scriptie.

Getekend,

Erik Merx

Groningen, 9 augustus 2020

INHOUD

Inhoudsopgave

Inhoud.....	i
1 Inleiding.....	1
1.1 Doelstelling.....	2
1.2 Schuldhulpverlening in Nederland	3
1.3 Maatschappelijke relevantie.....	4
1.4 Wetenschappelijke relevantie.....	5
1.5 Vraagstelling.....	5
1.6 Leeswijzer.....	6
2 Theoretisch kader.....	7
2.1 Kader voor schuldenonderzoek.....	7
2.2 Persoonlijke en huishoudkenmerken	9
2.3 Buurteffecten	11
2.4 Intergenerationele effecten.....	11
2.5 Conceptueel model & hypothesen	12
3 Methodologie	15
3.1 Definities & operationalisering	15
3.2 Data verantwoording en bewerkingen	17
3.3 Specificatie regressiemodellen.....	21
3.4 Ethiek	24
4 Resultaten.....	25
4.1 Beschrijvende statistieken.....	25
4.2 Persoonlijke en huishoudkenmerken	28
4.3 Buurteffecten	32
4.4 Intergenerationele effecten.....	33
5 Conclusie	35
5.1 Conclusie.....	35
5.2 Discussie.....	36
6 Referenties.....	40
Appendix A – Data bewerkingen	42
Appendix B – Diagnoses regressiemodellen.....	43
Appendix C - Resultaten.....	46

Lijst van figuren

<i>Figuur 1: Aantal uitgesproken schuldsaneringen naar het jaar van uitspraak (eigen data).</i>	1
<i>Figuur 2: Kaart met de onderzochte gemeenten in de Veenkoloniën.</i>	2
<i>Figuur 3: Schematische weergave van de mogelijkheden tot schuldhulp in Nederland.</i>	4
<i>Figuur 4: Raamwerk voor schuldonderzoek (geïnspireerd op Brady, 2019; Rip et al., 1998).</i>	8
<i>Figuur 5: Conceptueel model van dit onderzoek.</i>	13
<i>Figuur 6: Nulhypotheses van dit onderzoek.</i>	14
<i>Figuur 7: Geschatte verhoudingen tussen verschillende geregistreerde huishoudens met verschillende soorten schulden in Nederland (CBS, 2019).</i>	16
<i>Figuur 8: Relatief (y-as) en absoluut (cijfers boven de lijn) aantal personen met problematische schulden in de Veenkoloniën en Noord-Nederland 1999-2017.</i>	25
<i>Figuur 9: Absolute en relatieve aantal personen met problematische schulden per gemeente.</i>	26
<i>Figuur 10: Odds van personen in het wettelijke schuldhulptraject en wanbetalers Zorgverzekeringswet naar leeftijdsgroep.</i>	29
<i>Figuur 11: Marginale effecten van leeftijd, opleidingsniveau, inkomen en inkomstenbron op de kans op problematische schulden in Model IV.</i>	31

Lijst van tabellen

<i>Tabel 1: Definities van de sociaal-economische factoren op peildatum 01-01-2017 (tenzij anders aangegeven).</i>	17
<i>Tabel 2: Overzicht van de voor dit onderzoek gebruikte databronnen.</i>	18
<i>Tabel 3: Aanpassingen in de groepsindelingen ten opzichte van het bronbestand.</i>	21
<i>Tabel 4: Matrix met de voor dit onderzoek gebruikte modellen.</i>	22
<i>Tabel 5: Belangrijkste resultaten van de diagnoses.</i>	23
<i>Tabel 6: Odds van de persoonlijke en huishoudkenmerken.</i>	27
<i>Tabel 7: Uitkomsten van de Basismodellen.</i>	28
<i>Tabel 8: Uitkomsten spreiding van de drie nul modellen op verschillende schaalniveaus.</i>	32
<i>Tabel 9: Belangrijkste uitkomsten van de Buurtmodellen.</i>	32
<i>Tabel 10: Odds van problematische schulden naar het inkomen van ouder(s).</i>	33
<i>Tabel 11: Belangrijkste uitkomsten van de Intergenerationele modellen.</i>	34

Appendix A

<i>Tabel A1: Equivalentiefactoren van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen voor de meest voorkomende huishoudsamenstellingen.</i>	42
<i>Tabel A2: Aanpassingen in de groepsindelingen van de factor opleidingsniveau ten opzichte van bronbestand.</i>	42

Appendix B

<i>Tabel B1: Resultaten linktest van Model 1.</i>	43
<i>Tabel B2: Resultaten linktest van Model 2.</i>	43
<i>Tabel B3: Resultaten linktest van Model 3.</i>	43
<i>Tabel B4: Resultaten linktest van Model 4.</i>	44
<i>Tabel B5: Resultaten linktest van Model 11.</i>	44
<i>Tabel B6: Resultaten van de Goodness-of-fit test.</i>	44
<i>Tabel B7: Resultaten van de Akaike's en Schwarz's Bayesian information criteria.</i>	44
<i>Tabel B8: Resultaten VIF-test van Model 4.</i>	45
<i>Tabel B9: Verschil in de coëfficiënten op verschillende integration points voor Model 4.</i>	45

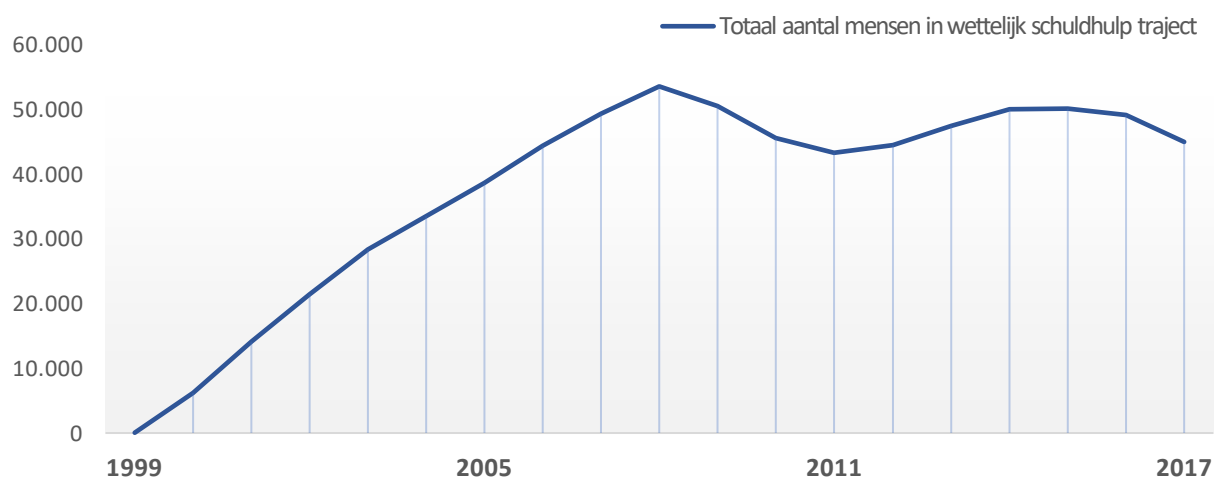
Appendix C

<i>Tabel C1: Overzicht tellingen persoonlijke kenmerken.</i>	46
<i>Tabel C2: Overzicht tellingen huishoudkenmerken.</i>	47
<i>Tabel C3: Overige tellingen.</i>	47
<i>Tabel C4: Uitkomsten van de Buurtmodellen.</i>	48
<i>Tabel C5: Uitkomsten van de Intergenerationele modellen.</i>	49
<i>Tabel C6: Uitkomsten van het Interactiemodel.</i>	50

1 INLEIDING

Het hebben van een problematische schuld heeft een aanzienlijke impact op het leven van mensen. Zonder zicht op een oplossing kunnen opstapelende schulden leiden tot een scala aan problemen. Zo leiden problematische schulden variërend van een hoop kopzorgen (WRR, 2016) tot (mentale) gezondheidsklachten (Nibud, 2012). Verschillende hulpinstanties melden dat de psychische of sociale hulpverlening die zij leveren sterk wordt belemmerd wanneer er een problematische schuld op de achtergrond aanwezig is (Jungmann et al., 2014). Doordat er in de maatschappij een taboe ligt op het praten over schulden blijkt het steeds weer lastig te beoordelen hoe omvangrijk het probleem is en onder welke groepen problematische schulden precies spelen. Een verkenning van het CBS (2019) laat zien dat in Nederland op 1 januari 2015 circa 430.000 huishoudens een geregistreerde schuld hebben. Onderzoeksbureau Panteia (2015) ziet een stijging in de betalingsproblemen van Nederlanders sinds de kredietcrisis wat zich, zoals in Figuur 1 is te zien, sinds 2011 ook heeft vertaald in een toename van het aantal mensen dat het wettelijke schuldhulptraject volgt.

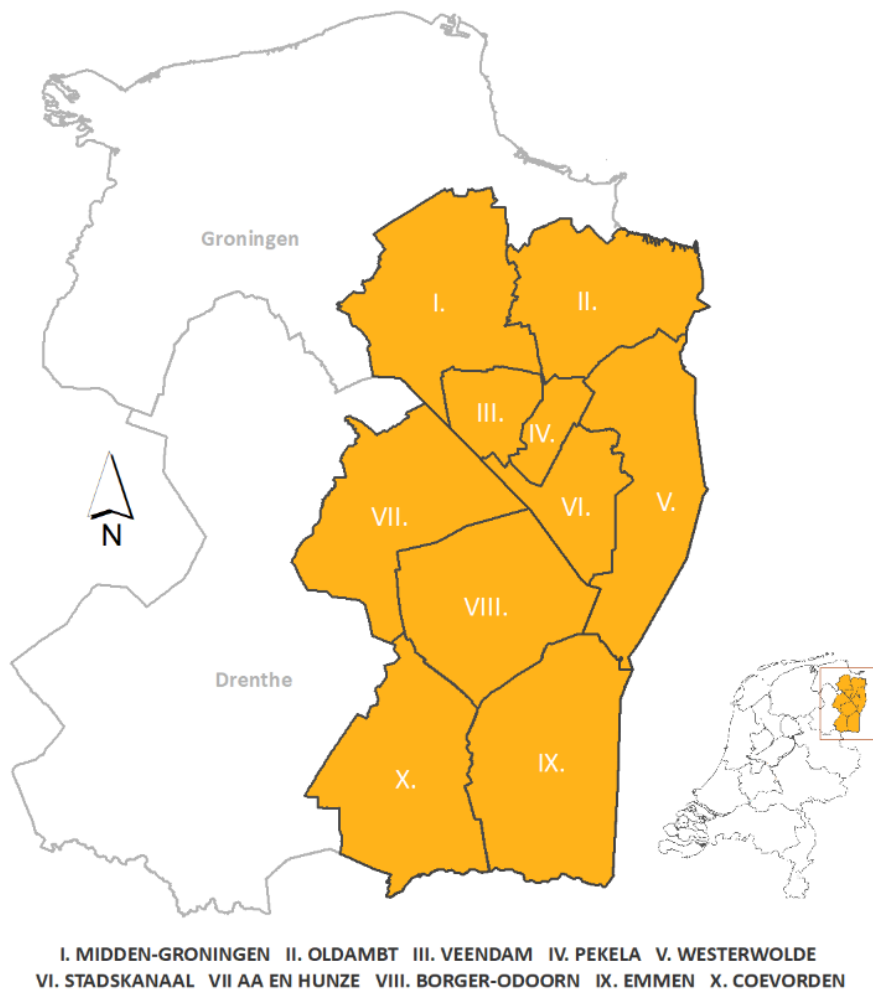
Om problematische schulden aan te pakken zou volgens het Nibud (2014) niet alleen naar het gedrag van schuldenaren gekeken moeten worden. Zo zijn sociaal-economisch zwakkere groepen door hun lage inkomen kwetsbaarder voor betalingsproblemen en schulden (Lea et al., 1993). Het Nibud stelt dan ook dat de (sociale) context meer in het schuldhulpbeleid betrokken zou moeten worden. Dit is in lijn met Van Ham et al. (2016) die stellen dat de ruimtelijke context een belangrijke rol speelt in het aanpakken van sociale problemen. Ruimtelijke segregatie leidt ertoe dat groepen worden afgesneden van de maatschappij met zijn kansen en mogelijkheden, wat bestaande inkomens- en schuldenproblematiek verergert. Verder zou de aandacht voor de familiecontext vergroot kunnen worden. Verschillende publicaties laten een verband zien tussen hoe opgroeien in een arm huishouden tot problemen en achterstellingen op latere leeftijd kan leiden (e.g. Bird & Higgins, 2011; Harper et al., 2003; McEwen & McEwen, 2017). Huidige schuldhulpverlening draait echter vooral om regels en protocollen en heeft weinig aandacht voor deze sociale, ruimtelijke en familiecontext (Nibud, 2014).

Figuur 1: Aantal uitgesproken schuldsaneringen naar het jaar van uitspraak (eigen data).

In dit onderzoek staan de structurele oorzaken van problematische schulden in de Veenkoloniën centraal. De Veenkoloniën, in Figuur 2 weergegeven, is een relatief arm gebied in Oost-Groningen en Oost-Drenthe waar al langere tijd verschillende vraagstukken op sociaal gebied spelen. Zo kampt het gebied met een dalend bevolkingsaantal (Ministerie van BZK, 2018), kent het meer armoede dan gemiddeld in Nederland (CMO STAMM, 2019) en wordt relatief veel van deze armoede binnen families overgedragen (Edzes et al., 2019). Deze armoede, anders dan in de grote steden, speelt vooral onder het autochtone deel

van de bevolking (Edzes et al., 2019). Wat ook meespeelt in de Veenkoloniën is het slechte imago waar het gebied mee kampt (Rijnks & Strijker, 2013). Dit speelt bij hoe mensen van buitenaf naar het gebied kijken, maar ook binnen het gebied hebben inwoners van bepaalde buurten te maken met een ‘gevoel van minderwaardigheid’ dat onder meer wordt veroorzaakt door onheuse bejegeningen. Doordat zij ‘tokkie’, ‘minima’ of ‘achtergesteld’ worden genoemd, sijpelen deze benamingen door in de identificatie van de inwoners van deze buurten. Verder kwam bij onderzoek naar familie-armoede in het gebied naar voren dat families soms kampen met schulden uit erfenissen. Bij andere families bleken de prioriteiten niet bij het oplossen van schulden te liggen, maar bij het bereiken van meer stabiliteit en een hoger mentaal welzijn (Visser et al., 2019). Deze bevindingen laten zien dat de ruimtelijke context en de familiecontext ook in de Veenkoloniën invloed hebben op het welbevinden van mensen (op latere leeftijd). Hoe dit zich verhoudt met betrekking tot het schuldenvraagstuk is echter nog niet expliciet onderzocht.

Figuur 2: Kaart met de onderzochte gemeenten in de Veenkoloniën.

1.1 DOELSTELLING

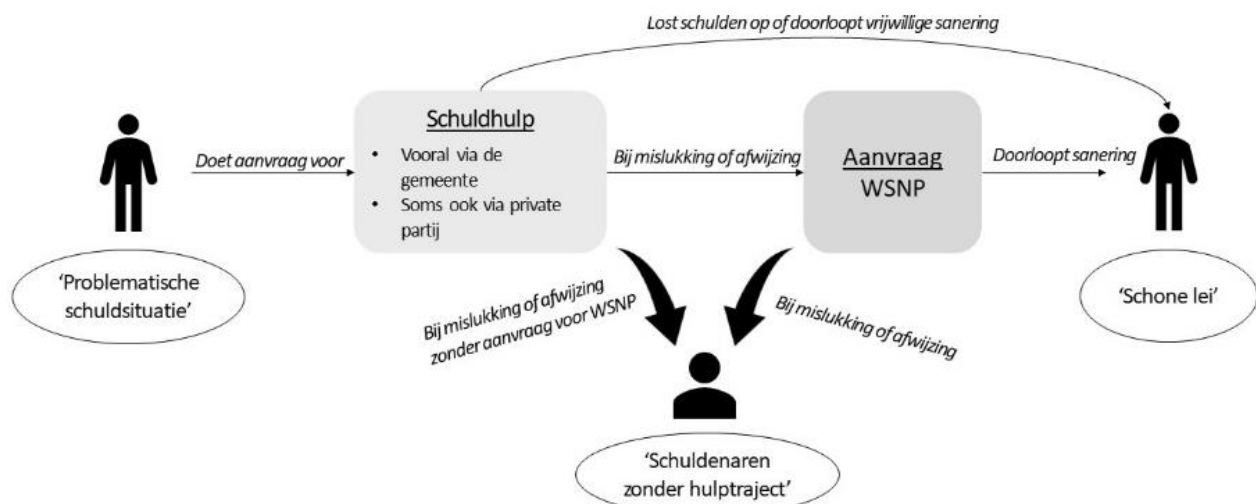
Met dit onderzoek ga ik uitzoeken in hoeverre problematische schulden in de Veenkoloniën verklaard kunnen worden aan de hand van structurele oorzaken. Onder problematische schulden versta ik schulden die binnen de regeling van de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp) worden afgelost. De resultaten bieden een eerste indruk van de omvang en de sociaal-economische, ruimtelijke en intergenerationele factoren achter problematische schulden in de Veenkoloniën. Dit onderzoek vormt een aanvulling op de bestaande kennis over problematische schulden in Nederland. Waar eerdere studies zich

met name richten op persoonlijke factoren en huishoudfactoren, bestudeer ik in deze scriptie ook de intergenerationele en de ruimtelijke factoren met betrekking tot problematische schulden. Dit maakt het mogelijk om de invloed van verschillende contexten met elkaar te vergelijken. Het onderzoek vormt onderdeel van het door de Rijksuniversiteit Groningen uitgevoerde meerjarig onderzoek naar intergenerationele armoede in de Veenkoloniën. In de opzet van dit onderzoek is rekening gehouden met de bruikbaarheid van de resultaten voor publicaties gericht op lokale partijen en instellingen. Daarom is dit onderzoek met gemeenten als administratieve eenheden verricht, waardoor ook een aantal gemeenten zijn onderzocht die van oudsher niet volledig tot de Veenkoloniën gerekend worden.

1.2 SCHULDHULPVERLENING IN NEDERLAND

Het oplossen van problematische schuldsituaties valt al geruime tijd onder het nationale overheidsbeleid. Al in 1994 publiceerde de Commissie Schuldenproblematiek het rapport ‘Schulden: naar. Nieuwe impulsen in de schuldenproblematiek’ met daarin een analyse van de situatie destijds en beleidsaanbevelingen. Geschat werd dat in die tijd 150.000 – 200.000 huishoudens in een problematische schuldsituatie verkeerden. De kern van het advies destijds was om het schuldenbeleid integraal in te richten en om probleemgroepen actief te benaderen. Naar aanleiding van dit rapport kwam vanaf 1995 in de Tweede Kamer de discussie op gang om in de Faillissementswet een wettelijk schuldsaneringsreling voor particulieren op te nemen. Op 1 december 1998 is deze wijziging in werking getreden en sindsdien wordt in de Faillissementswet onder titel III beschreven hoe de Wet schuldsaneringsregeling natuurlijke personen precies werkt. De wet is opgezet als een laatste redmiddel voor mensen die in een levenslange problematische schuldsituatie dreigen te raken. Toch zijn er een aantal gronden waarop mensen afgewezen kunnen worden voor dit traject. Zo moeten de schulden te goeder trouw zijn ontstaan en moeten schuldenaren zich inspannen om zoveel mogelijk inkomsten te verwerven om bij te kunnen dragen aan de afbetaling. Om een idee te krijgen, in de periode 2016-2017 werd circa 60% van het totaal aantal aanvragers voor wettelijke schuldsanering daadwerkelijk toegelaten (Raad voor Rechtsbijstand, 2018). Na aanvraag tot het traject kan een persoon binnen drie tot vijf jaar van zijn schulden af zijn. In de tijd dat de schuldenaar in dit traject zit is hij niet bevoegd zelf financiële beslissingen te nemen en dient de schuldenaar te leven van een door de rechter vastgesteld ‘weinig maar toereikend budget’. De hoogte van dit bedrag hangt af van een aantal vaste lasten en de gezinssituatie.

Voor de mensen die tussen een uit de hand gelopen schuldenprobleem en een financieel gezonde situatie in zaten, was er voorheen in veel gemeenten budgetbeheer beschikbaar. In de periode 2000-2008 namen gemeenten geregeld mensen met schulden hierin op. Op grond van meer zelfredzaamheid voor de burger, maar vooral door bezuinigingen is dit beleid van schuldhulpverlening na 2008 bij veel gemeenten afgebouwd (Jungmann et al., 2014). In 2012 is de wettelijke taak voor het aanbieden van schuldhulp via de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (Wgs) echter weer bij de gemeenten komen te liggen. Dit betekent dat schuldenaren naast particuliere schuldhulp ook weer bij hun gemeenten om hulp kunnen vragen. De mogelijkheden tot schuldhulp zoals die nu in Nederland zijn geregeld, is in figuur 3 te vinden. De Wgs is een zogenoemde kaderwet, waardoor gemeenten zelf kunnen invullen op welke wijze zij schuldhulpverlening aanbieden. Zo stellen sommige gemeenten strenge individuele eisen aan de toelating tot het schuldhulptraject. Voorbeelden van gronden waarop mensen uitgesloten kunnen worden, zijn het niet hebben van inkomen, een niet afgeronde scheiding of het niet hebben betaald van de vaste lasten in de voorgaande drie maanden. Door deze eisen komen sommige mensen niet in aanmerking of weten ze het traject niet af te maken (Jungmann et al., 2014).

Figuur 3: Schematische weergave van de mogelijkheden tot schuldhulp in Nederland.

1.3 MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Problematische schulden leveren een hoop leed en moeilijkheden voor zowel de betrokkenen als de maatschappij op. Hierdoor is het van algemeen belang om problematische schulden zoveel mogelijk te voorkomen. Een grote schuldenlast zorgt bij mensen voor bestaansonzekerheid en kan er toe leiden dat sociale contacten onder druk komen te staan (Jungmann et al., 2014; Nibud, 2014). Vanuit maatschappelijk oogpunt brengen problematische schulden direct en indirect tal van kosten met zich mee. Sommige van deze kosten zijn direct zichtbaar. Mensen die financiële problemen hebben, melden zich vaker ziek op het werk (Nibud, 2012) en maken gemiddeld langer gebruik van uitkeringen (Regioplan, 2011). Andere kosten zoals hogere uitgaven aan (geestelijke) gezondheidszorg worden ook gerelateerd aan financiële problemen voortkomend uit schulden, maar zijn minder goed zichtbaar en daardoor minder precies te berekenen. Naar schatting komt 52% van de meetbare kosten bij gemeenten, 2% bij de crediteuren en het overige deel bij de rest van de maatschappij als gedeerde inkomsten doordat mensen met schulden minder vaak werken en meer ziektekosten maken (APE, 2011). Het Nibud heeft geschat dat één huishouden met een problematische schuld in een periode van 10 jaar gemiddeld €103.787 aan maatschappelijke kosten maakt (Nibud, 2014, p. 31).

Het huidige beleid en de instituties waar schuldenaren mee te maken hebben gaan volgens de WRR (2016) teveel uit van de eigen verantwoordelijkheid van mensen. Momenteel zijn er veel verschillende inkomensondersteunende voorzieningen, betaal- en boeteregimes en houden instanties vaak elk hun eigen procedures, definities, betaaldaten en betalingstermijnen aan. Dit maakt het maken van betaalafspraken voor de burger vaak onnavolgbaar waardoor problemen verder verergeren in plaats van dat ze opgelost worden. Onder andere de WRR (2016), de Nationale Ombudsman (Ombudsman, 2012; Ombudsman, 2015a, 2015b) en het Nibud (2014) hebben in de afgelopen jaren dan ook voorstellen gedaan om het schuldhulpbeleid te verbeteren. Zo stelt de WRR bijvoorbeeld voor om regels eenvoudiger en duidelijker te maken en beleid zo te ontwerpen dat mensen niet gelijk in de problemen raken wanneer ze een betaalafpraak missen. Op het gebied van schuldhulp wordt echter weinig aandacht besteed aan de structurele oorzaken van problematische schulden. Dit is opmerkelijk aangezien het kabinet in de miljoenennota wel erkent dat *“huishoudens in slechte tijden, ook bij problemen buiten hun eigen toedoen, moeilijk kunnen ontkomen aan het (volledig) betalen van hun schulden”* (Rijksoverheid, 2019, p. 56).

Door de coronacrisis wordt een economische krimp verwacht (CPB, 2020) die in de Veenkoloniën tot een toename van schulden onder risicogroepen zoals jongeren (schoolverlaters), zelfstandigen en flexwerkers

kan leiden (CMO STAMM, 2020). Gemeenten hebben echter niet tijdig in beeld welke mensen schuldhulp nodig hebben waardoor schuldproblemen hoog kunnen oplopen voordat deze mensen geholpen worden. Kenmerkend voor schuldenproblematiek is dat het gemiddeld vijf jaar duurt voordat mensen om hulp vragen (Jungmann & Anderson, 2011). Nationale schattingen laten zien dat slechts 193.000 van de 540.000 huishoudens (VNG, 2020) met problematische schulden bekend zijn bij de formele schuldhulpinstanties van de gemeenten. Kennis over welke groepen risico op problematische schulden lopen en welke indicatoren op problematische schulden duiden kunnen gemeenten hier bij helpen.

1.4 WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Het aantal academische onderzoeken naar problematische schulden is in Nederland beperkt. Het onderzoek van Dessart & Kuylens naar problematische schulden vormt een uitzondering hierop, maar dateert alweer uit 1986. Actuelere onderzoeken zijn niet peer reviewed (e.g. Jungmann et al., 2014; WRR, 2016) of afkomstig van niet-academische onderzoeksinstituten (e.g. CBS, 2019; Nibud, 2014; Panteia, 2015). In de internationale literatuur zijn er wel meerdere academische onderzoeken te vinden. Deze publicaties richten zich met name op de sociaal-economische en de gedragswetenschappelijke kenmerken van schuldenaren (e.g. Forlicz & Rólczyński, 2019; Lea et al., 1993; Mewse et al., 2010). Deze onderzoeken geven aanwijzingen dat problematische schulden (deels) verklaard kunnen worden door structurele oorzaken zoals gezinsarmoede, een val in het inkomen en een laag opleidingsniveau. Door verschillen in de context tussen landen op het gebied van schulden (Forlicz & Rólczyński, 2019) is academisch onderzoek naar de specifieke Nederlandse context nodig om hierin voor Nederland inzicht te bieden.

De ruimtelijke context en dan met name de directe leefomgeving heeft invloed op mensen (Rijnks et al., 2019). De literatuur over 'buurteffecten' (Brady, 2019) laat dan ook zien dat de buurt waarin een gezin woont een relatie heeft met het huishoudinkomen (Vartanian et al., 2007; Harding, 2010). Dit wordt verklaard door het gebrek aan economische kansen en de cultuur van bepaalde buurten (Mouw, 2000; Sharkey, 2013). Hoewel het voor de hand ligt dat de buurtcontext ook een relatie heeft met problematische schulden, is dit nog niet bewezen. Wat betreft de familiecontext zijn er enkele aanwijzingen in de literatuur te vinden dat intergenerationele armoede wellicht een relatie heeft met problematische schulden. De overdracht van schulden binnen families wordt door Harper et al. (2003) en Hulme & Shepherd (2003) benoemd en verschillende publicaties laten zien hoe opgroei in een arm gezin kan leiden tot een sociaal-economische achterstelling later (Bird & Higgins, 2011; Harper et al., 2003; McEwen & McEwen, 2017).

1.5 VRAAGSTELLING

De vermoedens dat structurele factoren een relatie hebben met problematische schulden geeft aanleiding om deze nader te onderzoeken. De langdurige sociaal-economische problemen in de Veenkoloniën maakt de regio tot een relevant onderzoeksgebied om de invloed van de ruimtelijke en de familie context te bestuderen. Hierin speelt mee dat de problemen dominant zijn onder het autochtone deel van de bevolking en dus niet gerelateerd kunnen worden aan migrantengroepen die vaak een andere positie in de maatschappij hebben. Om dit te kunnen doen is het eerst nodig om een beeld te schetsen van de omvang van de regionale schuldproblematiek. Daarna kunnen de persoonlijke en huishoudkenmerken onderzocht worden. Tot slot kunnen dan de buurteffecten en de intergenerationele effecten worden onderzocht. Dit resulteert in onderstaande hoofd- en deelvragen.

Hoofdvraag:

In hoeverre hebben sociaal-economische, ruimtelijke en intergenerationeel overerfbare factoren een relatie met problematische schulden in de Veenkoloniën?

Deelvragen:

- I. Wat zijn de ontwikkelingen en waar zijn problematische schulden in de Veenkoloniën te vinden?
- II. Welke persoonlijke en huishoudkenmerken dragen bij aan het verklaren van problematische schulden?
- III. In hoeverre hebben buurteffecten een relatie met problematische schulden in de Veenkoloniën?
- IV. In hoeverre beïnvloedt intergenerationele armoede problematische schulden?

1.6 LEESWIJZER

Dit onderzoek kent de volgende structuur: in het tweede hoofdstuk wordt een raamwerk geschetst waarmee de verschillende oorzaken van problematische schulden gekaderd kunnen worden. Aan de hand van dit raamwerk laat ik zien wat er in de academische literatuur bekend is over de oorzaken achter problematische schulden en hoe deze met elkaar verbonden zijn in het conceptueel model van dit onderzoek. Vervolgens licht ik in hoofdstuk drie de onderzoeksmethode en de gebruikte databronnen toe. In het vierde hoofdstuk zijn de resultaten te vinden. In het laatste hoofdstuk presenteer ik de conclusies en wordt er afgesloten met een discussie over de validiteit van dit onderzoek.

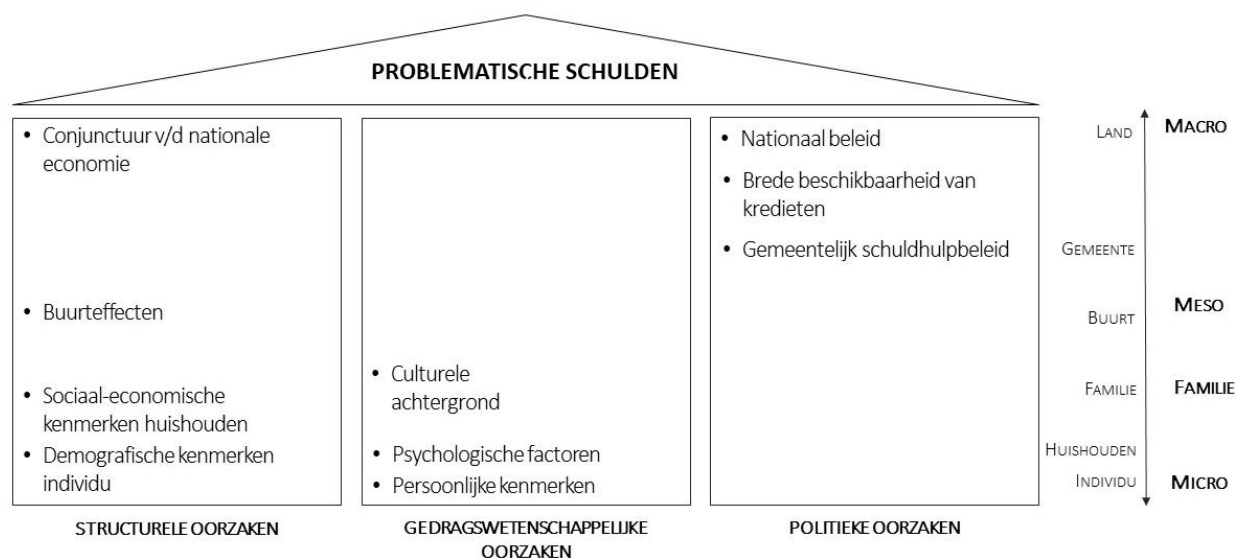
2 THEORETISCH KADER

De literatuur wijst naar verschillende soorten veroorzakers van problematische schulden. Om deze verschillende oorzaken te kaderen bouw ik voort op het werk van Brady (2019) en Rip et al. (1998) door een kader voor schuldenonderzoek te maken. De bruikbaarheid van Brady (2019) als inspiratie ligt in zijn indeling naar drie theoretische stromingen die hij gebruikt voor het kaderen van onderzoek naar de oorzaken van armoede. De waarde van het werk van Rip et al. (1998) ligt in de verschillende schaalniveaus die ook gebruikt kunnen worden om de context waarin schulden ontstaan af te bakenen. In de paragraaf 2.1 leg ik eerst uit hoe dit kader eruit komt te zien. Daarna wordt het **kader gebruikt om een theoretische achtergrond voor dit onderzoek te bouwen**. Zo worden in paragraaf 2.2 de persoonlijke en huishoudkenmerken beschreven, in paragraaf 2.3 worden de buurteffecten uitgelegd en in paragraaf 2.4 komen de intergenerationele effecten op problematische schulden aan bod. In paragraaf 2.5 zijn tenslotte het conceptueel model en de hypotheses van dit onderzoek te vinden.

2.1 KADER VOOR SCHULDENONDERZOEK

Er is veel overlap tussen armoedeproblematiek en schuldenproblematiek. Voor een eerste verkenning naar de oorzaken van problematische schulden start ik daarom met de indeling naar drie theoretische stromingen die Brady (2019) heeft gemaakt. Deze drie stromingen zijn: (i) de gedragswetenschappelijke oorzaken, (ii) de politieke oorzaken en (iii) de structurele oorzaken. Vanuit het (i) **gedragswetenschappelijke perspectief** beschouwd vormt het gedrag van mensen de belangrijkste oorzaak van armoede. Het (ii) **politieke perspectief** benadrukt hoe politieke machtsrelaties tot beleid en instituten (zoals wetgevingen) leiden die armoede beïnvloeden. Het (iii) **structurele perspectief** focust op hoe de economische en de demografische context van invloed zijn op armoede. Met deze indeling kunnen de belangrijkste principes onderscheiden worden wat het mogelijk maakt om voorspellingen te doen en verklaringen te geven (Brady, 2019).

Een duidelijk verschil tussen armoede en schulden is dat **armoede op zichzelf ook een sterke voorspeller van schulden vormt** (Lea et al., 1993; Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019). Een toevoeging die ik daarom op het raamwerk van Brady maak, is dat ik armoede op zichzelf als een structurele veroorzaker van problematische schulden binnen het kader plaats. Een andere aanpassing die ik doe is het **verduidelijken van het structurele perspectief door er een geografische dimensie** aan toe te voegen. Hiervoor valt inspiratie te halen uit de drie schaalniveaus die Rip et al. (1998) onderscheiden heeft waar ik een extra schaalniveau op familieniveau aan toevoeg. Met dit schaalniveau kan ook de familiecontext geanalyseerd worden. Deze vier schaalniveaus noem ik macro, meso, familie en micro. Hierbij bedoel ik met **macro** de (inter)nationale context, met **meso** de buurtcontext, met **familie** de contexten binnen verschillende generaties van families en met **micro** de persoonlijke context en huishoudcontext. Het kader dat hiermee ontstaat, komt er uit te zien zoals in Figuur 4 is weergegeven. De drie stromingen worden eerst doorgenomen, waarna de structurele oorzaken in de meso-, familie- en microcontext – welke in dit onderzoek zijn bestudeerd – verder worden beschreven.

Figuur 4: Kader voor schuldonderzoek (geïnspireerd op Brady, 2019; Rip et al., 1998).

Drie stromingen die problematische schulden verklaren

Problematische schulden kunnen vanuit het **gedragwetenschappelijk perspectief** verklaard worden door persoonlijke kenmerken, psychologische factoren en de culturele achtergrond van mensen. Zo kunnen schulden verklaard worden door een gebrek aan zelfcontrole (Achtziger et al., 2015), losbandigheid (Kempson & Atkinson, 2006) en de houding tegenover schulden onder sommige groepen (Hohnen et al., 2019; Lea et al., 1993). De WRR (2016) laat met eigen onderzoek zien dat relatief vastliggende persoonlijkheidskenmerken, zoals een gebrek aan zelfcontrole en een ontwijkend karakter, een verband hebben met financieel risicovol gedrag. De ‘schaarste theorie’ van Mullainathan en Shafir (2013) laat zien dat gedrag door financiële problemen ook tijdelijk kan veranderen. In hun boek - dat grotendeels op onderzoeken van Mani et al (2013) drijft – laten zij zien dat mensen tijdelijk over minder cognitieve capaciteiten en zelfcontrole beschikken wanneer zij zijn afgeleid door financiële problemen wat tot korte-termijn-denken leidt.

Vanuit het **politieke perspectief** beschouwd worden problematische schulden veroorzaakt door het politieke proces en beleid. De brede beschikbaarheid van consumentenkredieten kan binnen dit perspectief gekaderd worden als een politieke uitkomst van het dereguleren en herstructureren van financiële markten (Langley, 2014). Besluitvorming op het gebied van schuldbeleid ligt in Nederland voornamelijk op het macroniveau. De uitvoering gebeurt echter vaak lokaal en door het decentrale karakter van de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening zijn er verschillen tussen gemeentelijk schuldhulpbeleid te vinden (Jungmann et al., 2014).

Vanuit het **structurele perspectief** worden de economische en de demografische context als belangrijkste veroorzakers beschouwd. Dit kan in de macrocontext in de nationale economie, in de mesocontext in buurtcultuur, in de familiecontext door intergenerationele overdracht en in de microcontext in de persoonlijke en huishoudkenmerken van een persoon liggen. In de macrocontext speelt vooral de werkgelegenheid een rol. Wanneer het minder gaat in de economie dan heeft dit invloed op de werkgelegenheid (Brady, 2019) en werkloosheid vormt een sterke voorspeller van problematische schulden (Anderloni & Vandone, 2008; Oksanen et al., 2016). Dit effect is onder meer terug te vinden in de toename van het aantal (problematische) schulden sinds de economische crisis van 2008 (Panteia, 2015; WRR, 2016).

Aangezien dit onderzoek op regionaal niveau plaats vindt ligt de focus van dit onderzoek op de structurele effecten die in de meso-, familie- en microcontext plaatsvinden. Deze effecten worden in de volgende paragrafen verder belicht.

2.2 PERSOONLIJKE EN HUISHOUDKENMERKEN

Er zijn in de literatuur verschillende persoonlijke en huishoudkenmerken te vinden, die verband houden met problematische schulden. Bij het vergelijken van internationale onderzoeken op het gebied van schulden dient er rekening mee gehouden te worden dat uitkomsten kunnen verschillen door uiteenlopende nationale contexten en vraagstellingen die niet uniform zijn (Forlicz & Rólczyński, 2019). Doordat er weinig recente academische onderzoeken naar de oorzaken van problematische schulden in Nederland zijn gedaan, vul ik het beeld – wanneer nodig – aan met publicaties afkomstig uit de niet-academische literatuur.

Persoonlijke factoren

Mewse et al. (2010) laten in onderzoek in Groot-Brittannië een op het eerste gezicht **een relatie tussen gender en problematische schulden** zien. Kuchciak (2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019) bevestigen dit beeld met hun uitkomst dat ook Poolse mannen vaker problematische schulden hebben. Wanneer Mewse et al. (2010) echter met een regressie-analyse controleren op andere variabelen blijkt dat de eerder gevonden relatie niet significant is. Hieruit concluderen zij dat het verschil tussen geslachten eerder toegeschreven kan worden aan verschillen in achtergrondkenmerken (zoals leeftijd, opleidingsniveau en inkomen) dan aan verschillen tussen mannen en vrouwen.

Onder **etnische minderheden** in Polen worden problematische schulden **vaker aangetroffen** (Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński). Het CBS heeft bevonden dat wat zij als geregistreerde problematische schulden zien in Nederland vaker voor komt onder mensen met een migratieachtergrond waaronder niet-westerse migranten in het bijzonder (2019). Anderloni & Vandone (2008) merken echter op dat minderheden vaak zijn oververtegenwoordigd in **sociaal-economisch lagere groepen** wat een deel van de associatie kan verklaren.

Leeftijd heeft een sterk effect op schulden (Kempson & Atkinson, 2006) waarbij de meeste problemen zich voordoen op **middelbare leeftijd**. Schulden ontstaan vooral wanneer jonge gezinnen nog niet op hun inkomstenpiek zitten maar al wel de financiële verantwoordelijkheid voor het gezin dragen (Lea et al., 1993). Voor een deel nemen de schulden bij deze groep af als het inkomen toeneemt, maar voor een deel worden de schulden problematisch. Dit blijkt uit de excessieve schuldpijk die Lea et al. (1993) in de groep tussen de 45 – 54 jaar in Groot-Brittannië vinden. Kuchciak (2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019) bevestigt dit beeld met zijn bevinding dat de doorsnee Pool met problematische schulden over de 50 jaar is. Wanneer de **pensioenleeftijd** wordt gepasseerd nemen problematische schulden sterk af (Lea et al., 1993; Kempson & Atkinson, 2006). Dat is te verklaren doordat ouderen schulden zoveel mogelijk proberen te voorkomen en ook een sterke urgentie voelen om rekeningen op tijd te betalen (Anderloni & Vandone, 2008). In de afgelopen jaren zijn **jongvolwassenen** daarentegen **steeds vaker** schulden gaan maken. Zo zijn onder Finse jongvolwassenen schuldenproblemen niet ongewoon (Oksanen et al., 2016) en ook in Denemarken zijn soortgelijke trends waargenomen (Hohnen et al., 2019). Dat jongvolwassenen meer schulden maken kan deels verklaard worden door hun **onstabiele en onvoorspelbare leven** (Aaltonen, 2013). Oksanen et al. (2016) vermoeden echter dat sommige jongvolwassenen hun identiteit afleiden uit bepaalde (dure) **consumptiegoederen** wat hen stimuleert om deze aan te schaffen, ook wanneer zij daar geen geld voor hebben. Hohnen et al. (2019) leggen de oorzaak bij de wijd beschikbare consumenten- en creditcardkredieten die een ‘normalisatie van krediet’ heeft veroorzaakt. Specifiek voor de kwetsbaardere jongvolwassenen blijkt dit risico’s op problematische schulden met zich mee brengen.

Hierdoor is er een soort ‘**nieuw financieel universum van schulden**’ ontstaan, waarin scheidslijnen tussen schulden en kredieten vervaagd zijn.

Het gebruiken van registraties van **wanbetaling van de Zorgverzekeringswet** biedt mogelijkheden om de **vroegsignalering** te verbeteren. Jungmann & Anderson (2011) hebben reeds laten zien dat registers met daarin informatie over onder meer belasting-, telecom- en zorgschulden, gebruikt kunnen worden voor het opzetten van een Landelijk Informatiesysteem Schulden (LIS). Rondom dit systeem speelden echter privacy issues waardoor het uiteindelijk niet is ingevoerd (Bos, 2009). Getuige de recentelijke pilots op het gebied van vroegsignalering (Schouder eronder, 2018) en de recente inspanningen van het kabinet om de gegevensuitwisseling voor schuldhulpverlening beter te faciliteren (VNG, 2020), blijkt dat de behoefte ten aanzien van het verbeteren van de vroegsignalering nog steeds aanwezig is. Door alleen registraties van wanbetaling van de Zorgverzekeringswet hiervoor te gebruiken, worden de problemen rondom privacy verminderd. Andere voordelen van het inzetten van registraties van de Zorgverzekeringswet zijn de hoge dekkingsgraad en de betaalbare toegankelijkheid doordat de registraties reeds in het bezit zijn van de nationale overheid. In hoeverre deze registraties een indicator vormen ten opzichte van andere persoonlijke en huishoudkenmerken is echter nog niet eerder inzichtelijk gemaakt.

Huishoudfactoren

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat schulden vaker problematisch zijn onder **lager en middel opgeleiden**. Zowel Kuchciak (2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019), Mewse et al. (2010) en Kempson & Atkinson (2006) laten zien dat de relatie met problematische schulden afneemt wanneer het opleidingsniveau stijgt. Met name bij de groep die voor hun 18de gestopt is met hun opleiding komen problematische schulden onder Britten vaker voor (Mewse et al., 2010). Kempson & Atkinson (2006) verklaren deze relatie door te stellen dat lageropgeleiden vaker ongeschoolde banen hebben wat een mogelijke bijdrage levert aan de kans dat zij problematische schulden hebben. Anderloni & Vandone (2008) belichten dit ook vanuit een ander perspectief door te stellen dat *“a person better educated has both more opportunity to evaluate his/her financial position and the terms and conditions of the credit offered, and later, is better equipped to manage situations of difficulties dealing with banks and credit institutions, and other social institutions”* (p. 8).

Problematische schulden worden hoofdzakelijk veroorzaakt door **armoede onder financieel kwetsbare huishoudens**. Onder huishoudens met een laag inkomen zonder eigen of hypotheekvrije woning komen dan ook het vaakst problematische schulden (Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019; Lea et al., 1993) en risico op betalingsproblemen bij een plotselinge prijsstijging van noodzakelijke goederen voor. Een **gebrek aan spaargeld** dat bij een financiële tegenslag tot schulden leidt, wordt onder arme Britse gezinnen als oorzaak gezien (Kempson & Atkinson, 2006). Gekeken naar de gezinssamenstelling hebben met name **éénpersoonshuishoudens en éénoudergezinnen** problematische schulden (Kempson & Atkinson, 2006; Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019; Lea et al., 1993). Dit zijn de huishoudens waarbij in de **Veenkoloniën** ook relatief vaker langdurige armoede (Edzes et al., 2019) en jongerenarmoede voorkomt (CMO STAMM, 2018).

Het soort inkomstenbron heeft een verband met problematische schulden (Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019), waarbij het hebben van **werk en het ontvangen van pensioen minder** met problematische schulden in relatie wordt gebracht (Anderloni & Vandone, 2008). **Onder zelfstandigen worden ook relatief minder vaak** problematische schulden gevonden, hoewel dit beeld per land verschillend is en bedrijfsfaillissementen ook als oorzaak van een overmatige schuld worden genoemd (Anderloni & Vandone, 2008). In het algemeen maakt een (lange) periode van **langdurige werkloosheid** (Kempson et al., 2004; Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019; Oksanen et al., 2016) of een **plotselinge daling** in het inkomen (Anderloni & Vandone, 2008) mensen **kwetsbaarder voor het aangaan van schulden**.

2.3 BUURTEFFECTEN

De buurt waar iemand opgroeit **beïnvloedt de sociaal-economische positie** van een persoon bovenop het inkomen en kenmerken van diens huishouden (Harding, 2010; Sandel et al., 2016; Sharkey, 2013). Door Amerikaanse sociologen (e.g. Brady, 2019) worden deze *'neighborhood effects'* omschreven als een **clustering van armoede** binnen een buurt die op zichzelf een extra bijdrage aan armoede levert (Harding, 2010). Mensen die zijn opgegroeid in een arme buurt wonen als volwassene vaak weer in dezelfde soort buurt wat de problematiek persistent maakt (Vartanian et al., 2007).

Dat sommige buurten meer armoede kennen dan andere is op verschillende manieren te verklaren, soms ook afhankelijk van gebiedsspecifieke ontwikkelingen. Zo worden de gevolgen van de-industrialisatie door Mouw (2000) als belangrijke veroorzaker van werkloosheid en buurtarmoede genoemd. Massey en Fisher (2000) wijten de concentratie van armoede met name aan segregatie van bepaalde groepen en laten zien dat armoede en segregatie elkaar versterken. Sharkey (2013) laat zien dat kinderen die opgroeien in een achtergestelde buurt minder op school presteren door **de extra stress die zij ervaren in hun buurt**. Zo komt in sommige achtergestelde buurten geweld voor dat een dreiging en spanning met zich meebrengt. Hoewel dit geweld slechts onder een zeer beperkte groep voorkomt heeft het effect op het stressniveau van de kinderen in de buurt. Harding (2010) noemt de negatieve gevolgen van het beperkte contact dat jongens in arme buurten met hun vader hebben. Zij zijn hierdoor vatbaarder voor de **invloed van andere oudere rolmodellen**. De jongens en mannen uit de buurten die deze 'vaderrol' dan overnemen hebben echter vaak een negatieve invloed op deze jongeren. Uit de literatuur over buurteffecten komt naar voren dat deze factoren bijdragen aan het in stand houden van armoede binnen buurten. Het is echter goed denkbaar dat de beschreven **buurteffecten ook een relatie kennen met schuldenproblematiek**.

Verschillen tussen Nederlandse en Amerikaanse buurten

Neighborhoods in de Verenigde Staten kennen een **andere schaal en dynamiek** dan wat wij in Nederland buurten noemen. Onderzoeken naar buurteffecten in Stockholm (Hedman et al., 2015) en meerdere Europese steden (Van Ham et al., 2016) laten echter zien dat conceptueel vergelijkbare effecten zich niet beperken tot de Verenigde Staten. Dit wordt bevestigd door Visser et al. (2019) die in de **Veenkoloniën buurteffecten waarnemen**. Zo constateren zij dat in arme dorpen of buurten er een toenemende steun uit de buurt ontstaat om in deze omstandigheden een leven op te bouwen. Een sprekend voorbeeld is de jongere die voor een lager opleidingsniveau kiest omdat hij zich meer thuis voelt onder de mensen op het VMBO. Ook de in Hoofdstuk 1 beschreven stereotyperingen die mensen uit sommige wijken en buurten ervaren waardoor sommigen zich naar deze stereotyperingen gaan gedragen, kunnen hieronder geschaard worden. In onderzoek naar buurteffecten in de Nederlandse context dient ook rekening gehouden te worden met verschillen tussen stad en platteland. De buurteffecten zoals deze in de literatuur worden omschreven zijn op basis van onderzoeken in stedelijke buurten. Het is mogelijk dat deze buurteffecten in gebieden waar mensen verder uit elkaar wonen minder sterk spelen of afwezig zijn. Daarnaast woont circa 70% van de (langdurig) arme mensen in Nederland in stedelijk gebied (CBS, 2018). Een laag inkomen vormt een sterke voorspeller van problematische schulden. Verschillen in de spreiding van problematische schulden tussen stad en platteland kunnen daardoor (mede) veroorzaakt worden door het verschil in inkomen tussen stad en platteland.

2.4 INTERGENERATIONELE EFFECTEN

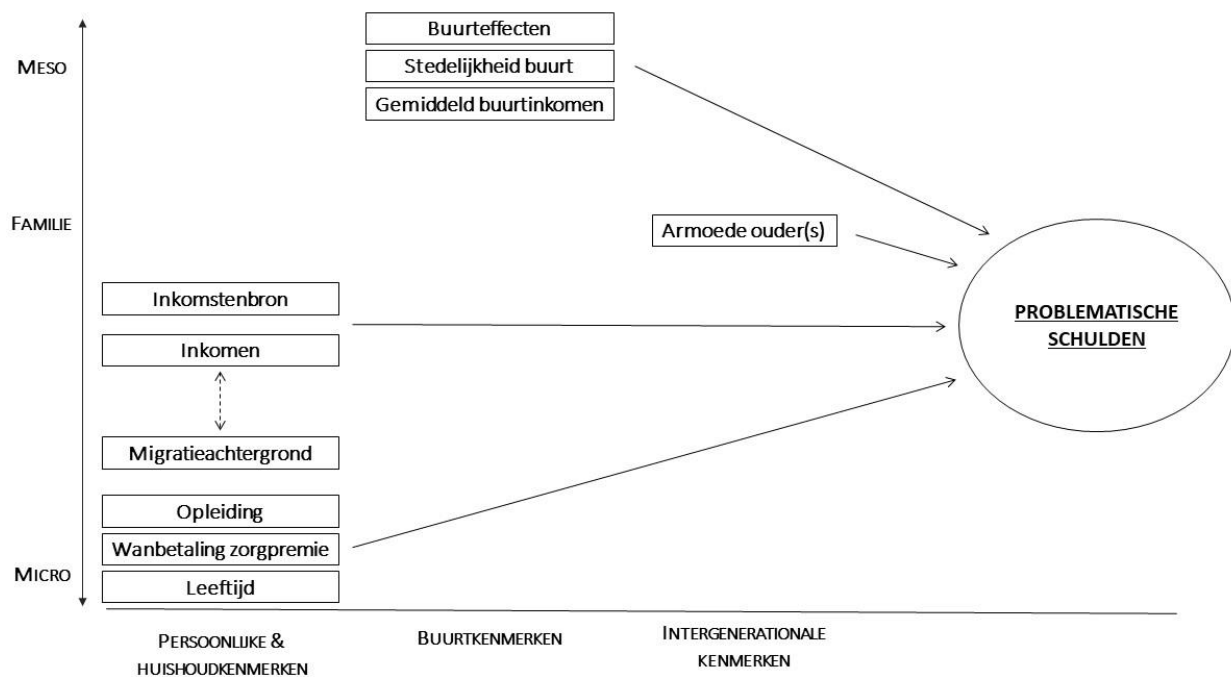
In huishoudens die generaties lang in armoede leven spelen bepaalde omstandigheden waardoor het voor volgende generaties moeilijker is om uit de situatie van armoede te komen. Dit effect wordt **intergenerationele armoede** genoemd (Harper et al., 2003; Hulme & Shepherd, 2003; Ng et al., 2015) en is terug te zien in studies die aantonen dat **kinderen van arme ouders zelf vaker arm zijn** op latere

leeftijd (Duncan et al., 1998; Wagmiller & Adelman, 2009). Sommige artikelen waarin generatiearmoede wordt behandeld refereren kort naar schulden (e.g. Harper et al., 2003; Hulme & Shepherd, 2003; Hohnen et al., 2019) wat een mogelijke relatie doet vermoeden. Andere artikelen bespreken overdrachtsmechanismen die gelinkt kunnen worden aan problematische schulden.

Intergenerationele overdracht kan materieel maar ook door middel van menselijk kapitaal plaats vinden (Harper et al., 2003). In materiële zin kan dit letterlijk het doorgeven van een schuld op de volgende generatie betreffen (Harper et al., 2003; Hulme & Shepherd, 2003). Dat dit soms in de Veenkoloniën voorkomt blijkt uit de bevindingen van Visser et al. (2019). Het is echter niet duidelijk hoe vaak dit precies gebeurt. Op het gebied van menselijk kapitaal worden verklaringen vooral in de **samenstelling van huishoudens** gezocht. De samenstelling van een huishouden heeft invloed op het inkomen van het kind op latere leeftijd, hoewel huishoudsamenstellingen zowel een veroorzaker als een gevolg van armoede kunnen vormen (Page & Stevens, 2004). Wanneer een huishouden arm is dan beschikt dat huishouden over **minder hulpmiddelen** om kinderen te kunnen stimuleren. Dit leidt tot een **lager opleidingsniveau** (Harper et al., 2003; McEwen & McEwen, 2017) wat dus weer invloed kan hebben op de kans op problematische schulden. **Armoedeproblematiek kan voor stress** binnen een huishouden zorgen wat invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen (McEwen & McEwen, 2017; Mullainathan en Shafir, 2013). Stress op jonge leeftijd leidt tot een chronisch hoger stressniveau dat de ontwikkeling van de zelfcontrole en het brein belemmert en zo doorwerkt op latere leeftijd (McEwen & McEwen, 2017). **Schulden worden weer in relatie gebracht met stress** (Haushofer & Fehr, 2014) en een lagere zelfcontrole (Achtziger et al., 2015) wat aanwijzingen geeft voor een intergenerationale relatie tussen armoede en schulden.

2.5 CONCEPTUEEL MODEL & HYPOTHESES

Vanwege het regionale en sociaal-economische karakter van dit onderzoek richt ik mij op de **structurele oorzaken op het micro-, familie- en mesoniveau**. Deze splits ik op in persoonlijke en huishoudkenmerken, buurtkenmerken en intergenerationale kenmerken waarmee het onderzoek de structuur van de deelvragen volgt. Er wordt gecontroleerd op de factor geslacht, een interactie tussen migratieachtergrond en inkomen en in verschil tussen schuldhulpbeleid van gemeenten. Ik verwacht dat deze factoren geen significant effect hebben op de kans op problematische schulden. Daarnaast wordt onderzocht of er sprake is van buurteffecten. Over gedragswetenschappelijke factoren is in de data voor dit onderzoek geen informatie beschikbaar. De politieke context is op macroschaal voor de onderzochte groep gelijk en omdat de focus van dit onderzoek hier niet op ligt, wordt dit niet meegenomen in het onderzoek. Het conceptueel model voor dit onderzoek is in Figuur 5 te vinden. Op het einde van de paragraaf zijn in Figuur 6 de nulhypotheses die voor dit onderzoek zijn opgesteld te vinden. Om de nulhypotheses overzichtelijker te maken is ervoor gekozen om de verschillende variabelen uit het conceptueel samen te voegen.

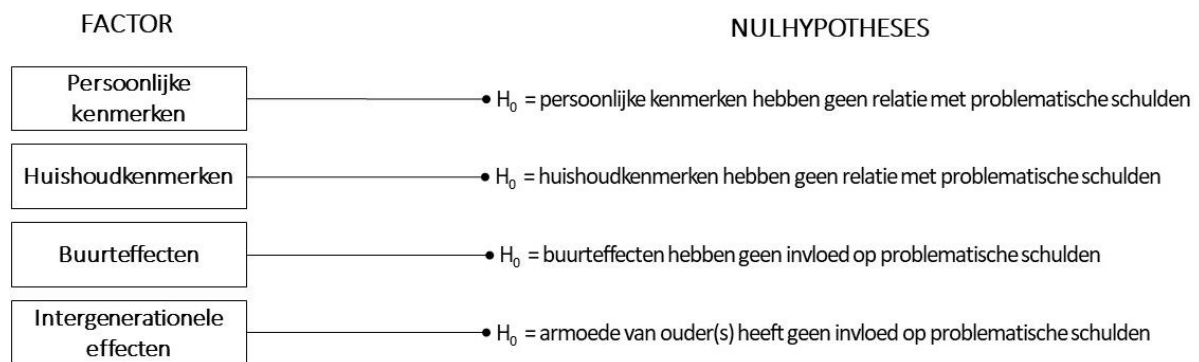
Figuur 5: Conceptueel model van dit onderzoek.

In de **microcontext** zijn er verschillende aanwijzingen dat persoonlijke kenmerken zoals leeftijd, wanbetaling van de zorgpremie, migratieachtergrond en opleidingsniveau een relatie met problematische schulden hebben. Daarnaast lijken het huishoudinkomen en de bron van inkomsten ook in relatie met problematische schulden te staan. Aan de hand van deze bevindingen zijn zes variabelen opgesteld die onder de persoonlijke en huishoudkenmerken zijn geplaatst en onderzocht gaan worden met een statistische analyse. Enerzijds vormen dit uitkomsten die de oorzaken van problematische schulden kunnen verklaren, anderzijds corrigeren de onderzochte factoren voor eventuele verschillen in buurtcomposities en intergenerationale effecten in de deelvragen III en IV. Vanwege het geografische karakter van sociaal-economische data kent de onderzochte data een hiërarchische structuur. Daarom is gebruik gemaakt van het multi-level model voor binaire uitkomsten aangezien dit model rekening kan houden met deze hiërarchie (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Aangezien er interactie-effecten tussen migratieachtergrond en inkomen worden vermoed is hier een gestippelde lijn tussen deze factoren gemaakt welke apart onderzocht zal worden. Van andere factoren valt ook te vermoeden dat deze mogelijke interacties met elkaar hebben. Uit het literatuuronderzoek zijn echter niet genoeg expliciete aanwijzingen hiervoor te vinden. Daarom zijn deze interacties niet in het conceptueel model opgenomen. Aangezien het inkomen en de inkomstenbron een belangrijke rol spelen bij problematische schulden en het een aantal jaar duurt tussen de eerste schuld en het schuldhulptraject, maak ik vier regressiemodellen die allemaal een ander meetmoment van de inkomensgegevens kennen.

In de **mesocontext** onderzoek worden de ruimtelijk verbanden met problematische schulden onderzocht. Dit wordt gedaan door de spreiding tussen buurten te onderzoeken. Deze spreiding is vast te stellen aan de hand van de variance partition coefficient (VPC) die uit de multi-level modellen afgeleid kan worden (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Buurten kunnen in sociaal-economische samenstelling van elkaar verschillen. Om hierop te controleren bouw ik eerst een nulmodel en voeg ik daarna de variabelen uit de micro context als controlevariabelen toe aan het model. Vervolgens corrigeer ik de gevonden spreiding op eventuele verschillen tussen stedelijk en niet-stedelijk gebied en verschillen in gemiddeld buurtinkomen. Dit is gedaan door één voor één level-2 variabelen aan het model toe te voegen.

Op basis van het literatuuronderzoek vermoed ik dat de ruimtelijke invloed zich met name op buurtniveau afspeelt. Het is echter mogelijk dat de beschreven verschillen zich op het gebied van problematische in de Veenkoloniën op een ander schaalniveau afspelen. Om hiervoor en voor eventuele verschillen in gemeentelijk schuldhulpbeleid te controleren zijn ook twee multi-level modellen met wijken en gemeenten als level-2 groepen gemaakt.

In de **familiecontext** wordt de relatie tussen intergenerationele armoede en problematische schulden verkend. De overdracht van schulden in materiële zin kan met de data niet gemeten worden. Daarom richt dit onderzoek zich op de relatie tussen arme ouders en problematische schulden bij hun kinderen. Dit wordt gedaan door variabelen uit de micro en de mesocontext toe te voegen als correctievariabelen aan het model en deze vervolgens uit te breiden door een variabele met informatie over het inkomen van de ouder(s) toe te voegen. De effecten van een arme moeder, arme vader en arme samenwonende ouders worden in drie aparte modellen geanalyseerd. Er is gekozen om drie aparte modellen te maken aangezien de groep in het wettelijke schuldhulptraject beperkt is en bij het koppelen van personen aan de ouders waarvan het inkomen bekend is er steeds een behoorlijk aantal cases verloren gaan doordat niet alle kind-ouder relaties bekend zijn.

Figuur 6: Nulhypotheses van dit onderzoek.

3 METHODOLOGIE

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe dit onderzoek is opgezet. In de paragraaf 3.1 zijn de definities en operationalisering van dit onderzoek te vinden. In de paragraaf 3.2 staan de verantwoording en de bewerkingen van de voor dit onderzoek gebruikte microdata. In paragraaf 3.3 worden de gebruikte statistische modellen toegelicht. Tot slot worden in de paragraaf 3.4 de ethische kwesties die rondom dit onderzoek hebben gespeeld, besproken.

Dit onderzoek is kwantitatief en maakt gebruik van secundaire data afkomstig van het CBS. De gegevens zijn geanalyseerd door middel van Stata/SE 16.0 (64bit) van StataCorp LLC en de kaarten zijn gemaakt in Esri ArcMap 10.4. Het onderzoek heeft plaats gevonden in de eerste helft van 2020.

3.1 DEFINITIES & OPERATIONALISERING

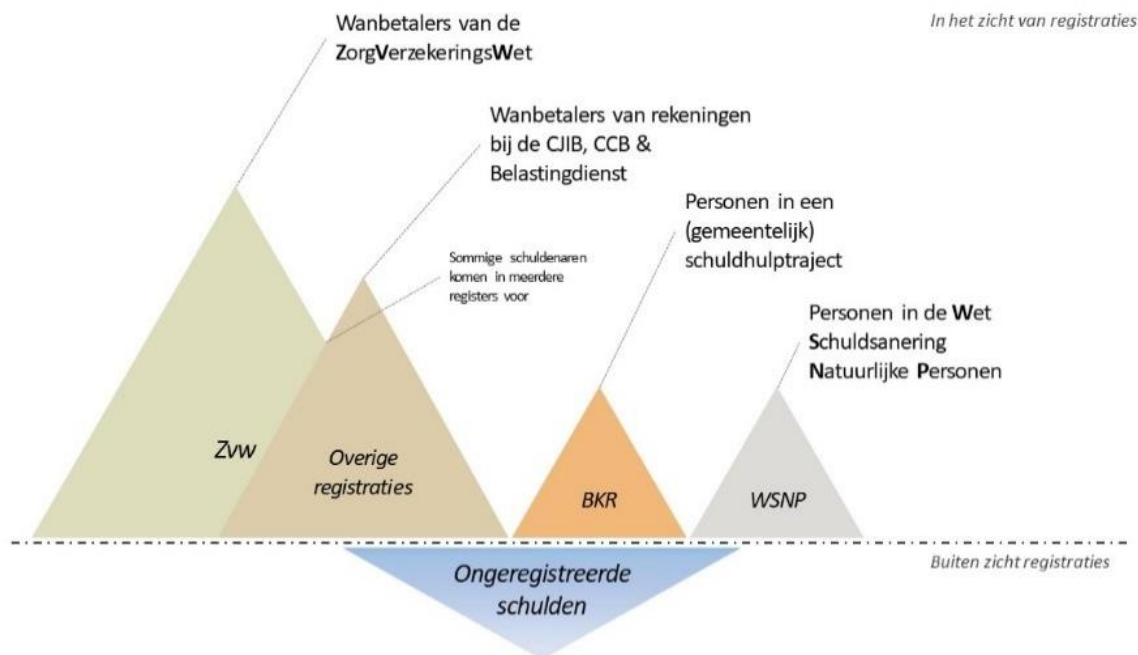
Definities van (problematische) schulden

Strikt gezien wordt een schuld gedefinieerd als een “financiële verplichting tegenover een ander” (Van Dale, 2020). Elke transactie die niet direct wordt betaald kan daarom als een schuld beschouwd worden. Schulden vormen een essentieel onderdeel van het economisch verkeer. Door schulden komen transacties vaker en sneller tot stand en wordt de behoefte tot financiering van derden gereduceerd (Fransman, 2019). De WRR (2016) stelt dan ook dat schulden niet per definitie een probleem vormen. Veel mensen staan in het begin van hun leven voor een aantal grote uitgaven die ze best zouden kunnen betalen als ze over hun latere inkomen zouden beschikken. Lenen kan in deze gevallen een logische strategie zijn. Leningen kunnen ook afgesloten worden om zaken te bekostigen die niet noodzakelijk zijn maar wel bijdragen aan de levenskwaliteit. Hobby’s, vakanties en luxe goederen zijn hier voorbeelden van. Zolang men in staat is om zijn toekomstige betalingsverplichtingen na te komen worden dit soort schulden niet als problematisch beschouwd.

De focus van dit onderzoek ligt niet op de gewone maar op de *problematische schulden*. Voor het begrip problematische schulden zijn er verschillende definities en criteria in omloop. De NVVK, de branchevereniging voor schuldhulpverleners, hanteert “*de situatie waarin van een natuurlijk persoon redelijkerwijs is te voorzien dat hij niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn schulden, of waarin hij heeft opgehouden te betalen*” in hun gedragscode als een vrij brede kwalificatie om problematische schulden te herkennen. Het Nibud (2014) betoogt dat niet het type en de hoogte van de schuld, maar de afloscapaciteit en het gedrag van de schuldenaar een schuld problematisch maken. Leningen en betalingsachterstanden zijn in hun definitie pas een persoonlijk en maatschappelijk probleem als ze niet in een korte periode, of in zijn geheel niet betaald worden. Hoe men de grens dient te trekken tussen een ‘gewone’ en een ‘problematische’ schuld wordt in deze definities niet verder toegelicht. Volgens de WRR (2016) is “*één van de verraderlijke aspecten van een hanteerbare schuld dan ook dat deze door een periode van mindere alertheid of een onverwachte tegenvaller plotseling kan uitgroeien tot een levensgroot financieel probleem*” (p. 15).

Panteia (2015) is strikter en spreekt pas van een problematische schuld “*wanneer het bedrag dat in 36 maanden kan worden afgelost op de schulden lager is dan de totale schuldenlast*” (p. 102). Zij specificeren de afloscapaciteit als het maandelijks bedrag dat overblijft van het inkomen na het betalen van de vaste lasten en het levensonderhoud. De totale schuldenlast is in hun definitie de som van alle maandelijks aflossingen op schulden en betalingsachterstanden die open staan. Het CBS (2019) stelt dat door het ontbreken van de hiervoor benodigde data met registerdata schulden niet gedefinieerd kunnen worden als de verhouding tussen de totale schuldenlast en de afloscapaciteit. De CBS definitie wijkt

daarom af door te spreken over *geregistreerde problematische schulden* in plaats van problematische schulden. Het CBS bakent dit verder af met de voorwaarde dat “ten minste één persoon in het huishouden voldoet aan de criteria voor ten minste één van de beschikbare registraties met informatie over schulden” (p. 10) voordat een huishouden als een geregistreerd schuldprobleem wordt herkend. Een beeld van de omvang van dit soort geregistreerde problematische schulden in Nederland is in Figuur 7 te vinden. Dit betreft naar schatting de helft van het daadwerkelijke problematische schulden, de rest is niet in beeld van registraties (CBS, 2019). In de figuur is te zien dat de meeste huishoudens met schulden gevonden kunnen worden in de registraties van het Centraal Administratie Kantoor (CAK), het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB), de Belastingdienst en het Centraal Curatele- en Bewindregister (CCB). Wanneer er een wettelijk schuldhulptraject wordt ingeschakeld dan wordt de gehele schuldenlast door een bewindvoerder in een zogenoemde ‘boedel’ beheert, hierdoor kan een schuldenaar (als hij zich aan de regels houdt) geen andere schuldregistraties hebben.

Figuur 7: Geschatte verhoudingen tussen verschillende geregistreerde huishoudens met verschillende soorten schulden in Nederland (CBS, 2019).

Operationalisering van problematische schulden

Om schulden in beeld te brengen zijn voor dit onderzoek twee databronnen met registraties over schulden beschikbaar. Dit zijn de databronnen met informatie over personen in het wettelijke schuldhulptraject en wanbetalers van de Zorgverzekeringswet. De data over personen in het wettelijke schuldhulptraject kunnen heel gericht gebruikt worden om de groep met de meest problematische schulden te bestuderen. Dit is in het algemeen de groep met de meest problematische schulden. Al bij het aanvragen van het vrijwillige minnelijk traject bij de gemeente blijkt deze groep een gemiddelde schuld van €37.700,- te hebben waarbij de moeilijkst oplosbare schuldsituaties hier nog eens gemiddeld €10.000,- boven liggen (Jungmann et al., 2014). Deze schulden zijn vaak verdeeld over verschillende schuldeisers en het duurt gemiddeld vijf jaar voordat schuldenaren om schuldhulp vragen (Jungmann & Anderson, 2011). Problematische schulden zijn in dit onderzoek aan de hand van het volgende criterium geoperationaliseerd:

Een persoon dient op grond van de Wet schuldsanering natuurlijke personen op 01-01-2017 in de schuldsanering te zitten.

Operationalisering overige factoren

Gezien het relatief grote aantal factoren die meegenomen zijn voor dit onderzoek worden de definities van de verdere onderzochte factoren gegeven in Tabel 1.

Variabele	Definitie
Geslacht	Het geslacht van een persoon.
Leeftijd	De leeftijd van een persoon.
Opleidingsniveau	Het hoogst behaalde opleidingsniveau van een persoon op 01-10-2017.
Migratieachtergrond	De migratieachtergrond vastgesteld op zowel de eigen geboorteplaats van een persoon (eerste generatie) als op die van de ouders (tweede generatie).
Inkomen	Het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden waartoe een persoon behoort.
Inkomstenbron	De voornaamste inkomstenbron van het huishouden waartoe een persoon behoort.
Wanbetaler Zorgverzekeringswet	De registratie van een persoon, op drie jaar voor aanvang van het wettelijke schuldhulptraject, of op 1 januari 2014 indien er geen registratie voor het wettelijke schuldhulptraject voor de persoon bekend is, als wanbetaler van de Zorgverzekeringswet bij het Centraal Administratie Kantoor.
Huishoudsamenstelling	De samenstelling van het huishouden waartoe een persoon behoort.
Stedelijke buurt	Indien de mate van verstedelijking van de buurt waar een persoon woont volgens de buurtcodering van 01-01-2018 hoger is dan 1000 adressen per km ² .
Gemiddeld buurtinkomen	Het gemiddelde gestandaardiseerde besteedbare buurt inkomen van de buurt waar een persoon woont gegeven de buurtcodering op 01-01-2018.
Arme moeder	De relatieve inkomenspositie van de geregistreerde moeder ten opzichte van de lage inkomensgrens.
Arme Vader	De relatieve inkomenspositie van de geregistreerde vader ten opzichte van de lage inkomensgrens.
Arme Ouders	De relatieve inkomenspositie van de geregistreerde ouders indien zij op 01-01-2017 een huishouden vormden van een persoon ten opzichte van de lage inkomensgrens

Tabel 1: Definities van de sociaal-economische factoren op peildatum 01-01-2017 (tenzij anders aangegeven).

3.2 DATA VERANTWOORDING EN BEWERKINGEN

Een voordeel van de CBS microdata is dat er informatie over de volledige populatie van het onderzoeksgebied beschikbaar is in de data. Dit maakt het echter niet direct zinvol om ook alle personen in het onderzoek mee te nemen. Voor dit onderzoek is gekozen om personen jonger dan 18 jaar en personen in studentenhuishoudens en institutionele huishoudens¹ uit de onderzochte groep te houden. Kinderen kunnen niet (direct) in aanraking kunnen komen met het wettelijke schuldhulptraject wat het niet zinvol maakt om hen in het onderzoek te betrekken. Voor de genoemde huishoudens geldt dat het besteedbare inkomen en de inkomstenbronnen van personen binnen deze huishoudens niet betrouwbaar vast is te stellen. Zo verkrijgen studentenhuishoudens hun inkomen uit (een combinatie van) leningen van de DUO, schenkingen van verzorgers of uit inkomsten uit bijbanen. Bij institutionele huishoudens is het besteedbaar inkomen niet goed in te schatten doordat instellingen dikwijls instellingsgelden vragen en de doelgroep hiervan ook vaak leefgeld ontvangt. Een totaal van 79.414 cases is verwijderd waarvan 12 cases in 2017 in het wettelijke schuldhulptraject zaten. Een overzicht van de data is in Tabel 2 te vinden.

¹ Onder institutionele huishoudens worden onder meer (zorg)instellingen en (begeleide) woongroepen verstaan.

Tab in microdata	Bronbestand	# N*	# missend*	Jaar data	Variabele naam	Label
Problematische schuldgegevens	WSNPTAB	309.756	-	1998 - 2017	WSNPschuldenaar	<i>In Wsnp traject</i>
Wanbetalers Zorgverzekeringswet	WANBZVWTAB	309.756	-	2010 - 2017	WanbtrZorg	<i>Wanbetaler Zorgverzekeringwet</i>
Bevolkingsgegevens	GBAADRESOBJECTBU & VSLGWBTAB	309.756	-	2019	Rinpersoon Buurt Wijk Gemeente Jaar	
	GBAPERSOONTAB	309.756	-	2017	Geslacht Migratieachtergrond Leeftijd LeeftijdKwdrt	<i>Leeftijd Gekwadeerd</i>
Opleidingsgegevens	HOOGSTEOPLTAB	171.169	138.587	2017	Opleidingsniveau	
Inkomensgegevens	INHATAB	309.026	726	2011 - 2017	Inkomen Inkomenlog GemInkLogBuurt	<i>Inkomen (log) Gemiddeld buurtinkomen</i>
		306.940	2812		Huishoudsamenstelling	
		304.692	5064		Inkomstenbron	
Kind-ouderrelaties	KINDOUDERTAB	146.128 116.318 83.351	163.628 193.438 226.405	2017	Ma_arm Pa_arm Ouders_arm	<i>Arme moeder Arme Vader Arme Ouders</i>
Woonplekgegevens	CBS Wijk- buurtdata	309.756	-	2018	Stedelijkheid	

Tabel 2: Overzicht van de voor dit onderzoek gebruikte databronnen.

* Indien een variabele informatie over meerdere jaren omvat dan zijn het aantal (missende) cases zoals die op peildatum 01-01-2017 van het onderzoek geteld zijn (met uitzondering van 'opleidingsniveau' van welke de telling uit 01-10-2017 is gebruikt)

Voor de gegevens over inkomen en inkomstenbron is gekozen om huishoudgegevens te koppelen aan individuen. Hierachter schuilt de aanname dat binnen een huishouden de inkomsten en dus ook uitgaven zoals schulden gezamenlijk binnen het huishouden gedeeld worden. Wanneer één lid van het huishouden in de schulden komt, wordt er hierbij vanuit gegaan dat de andere huishoudleden zullen proberen om dit lid te helpen uit de schulden te komen. Hoewel dit in veel gevallen zal gelden zijn hier zeker uitzonderingen op denkbaar, een volwassen kind met schulden dat weer bij zijn ouders gaat wonen na een uithuiszetting of scheiding is hier een voorbeeld van. Aangezien het wettelijke schuldhulptraject minimaal drie jaar duurt kan het zijn dat er personen op 1 januari 2017 in het wettelijke schuldhulptraject zitten die bijvoorbeeld al in 2014 in het traject zijn gekomen. Dit kan het beeld van de leeftijd waarop personen in het traject komen beïnvloeden. Om hiervoor te corrigeren is de leeftijd van de groep in het wettelijke schuldhulptraject teruggezet naar de leeftijd toen zij in het traject kwamen.

Toelichting en bespreking van de data

Om de factoren die mogelijk verband houden met problematische schulden te analyseren zijn andere registers aan de hand van de rinpersoonnummers² gekoppeld. Een overzicht van de registraties met deze factoren is te vinden in Tabel 2 aan het einde van deze paragraaf. In de tekst wordt besproken welke zaken in de data invloed hebben gehad op dit onderzoek. Factoren die voor dit onderzoek zijn samengesteld of zijn aangepast worden in de tekst of in de equaties toegelicht. Wijzigingen die aan de groepsindelingen

² Rinpersoon nummers zijn door het CBS gebruikte identificatienummers vergelijkbaar met BSN nummers. Echter, rinpersoon nummers zijn betekenisloze nummers die enkel gebruikt kunnen worden om informatie uit andere databestanden te koppelen aan personen.

zijn gedaan kunnen in Tabel 3 gevonden worden. Een overzicht van de dummy's die voor de regressie-analyse zijn gemaakt is te vinden in Appendix I.

Bevolkingsgegevens

Op basis van de Basisregistratie Personen (BRP) en de gemeente-, wijk- en buurtcodes van een verblijfsobject is een uitsnede gemaakt van alle personen die tussen 1999 en 2018 in Noord-Nederland woonden. De geografische indelingen zijn hierbij statisch gezet op de codering zoals deze op 1 januari 2018 vastgesteld was. Er is voor deze afwijkende datum gekozen aangezien er tussen 2013 en 2018 in Groningen een gemeentelijk herindelingstraject heeft plaats gevonden waardoor sommige gemeenten van voor 2018 niet meer bestaan.

De peildatum voor de leeftijd van de onderzochte groep is 1 januari 2017, behalve voor de groep personen die in 2017 langer dan één jaar het wettelijke schuldhulptraject volgden. Van die groep is de leeftijd teruggezet naar de leeftijd van het moment waarop zij in het traject kwamen. Leeftijd blijkt geen lineaire relatie met problematische schulden te hebben. Daarom is de kwadratische functie van leeftijd afgeleid in de variabele '*Gekwadrateerde leeftijd*' en toegevoegd aan het model.

Gezien de beperkte omvang van de groep met een migratieachtergrond in het onderzoeksgebied zijn de migratieachtergronden gegroepeerd in slechts vier groepen. Deze groepen zijn terug te vinden in tabel 3 en volgen in grote lijnen de door het CBS gebruikte groeperingen. Dit onderzoek kent een extra onderscheiden categorie van personen met herkomst uit Nederlands taalgebied. Van autochtonen wordt aangenomen dat zij de Nederlandse taal machtig zijn en over enige kennis van het Nederlandse schuldsysteem beschikken. Hoewel dit in veel gevallen zal gelden zijn ook hier uitzonderingen, zoals de 1.25 miljoen autochtone Nederlanders die moeite hebben met taalvaardigheden (Algemene Rekenkamer, 2016). Daarnaast is het goed voor te stellen dat iemand die voor het eerst in aanraking komt met schulden (nog) niet het gehele schuldsysteem weet te doorgronden. Van de groep migranten uit Nederlands taalgebied wordt aangenomen dat zij Nederlands begrijpen, maar dat zij minder bekend zijn met het schuldsysteem. Hoewel dit niet voor de hele groep zal gelden mag aangenomen worden dat deze groep een voordeel heeft ten opzichte van de overige groepen migranten. Van de groep westerse migranten wordt aangenomen dat de eerste generatie niet bekend is met het Nederlands maar dat de cultuur, regelgevingen en instituties beter te begrijpen zijn in vergelijking met migranten uit niet-westerse gebieden. Van de groep niet-westerse migranten wordt aangenomen dat hun Nederlandse taalbegrip minder sterk zal zijn doordat zij zijn opgegroeid in een ander taalgebied (eerste generatie) of dat zij van huis uit minder taalvaardigheden hebben meegekregen van de Nederlandse taal dan het autochtone deel van de bevolking (tweede generatie). Daarnaast geldt voor deze groep in het bijzonder dat zij vanuit een ander cultuurgebied komen waarvan het goed is voor te stellen dat zaken zoals kredietvoorwaarden, BKR-registraties en schuldsaneringen minder goed bekend of zelfs afwezig zijn.

Opleidingsgegevens

De hoogsteopltab bevat informatie over het hoogst behaalde opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking op 01-10-2017. Er is gekozen om de peildatum op het eerste moment na in plaats van voor de algemene peildatum van het onderzoek te nemen omdat personen met problematische schulden (bijna) geen actief onderwijs volgen terwijl de dataset door nieuwe steekproeven accurater en vollediger is geworden. Van ruim 2 procent is het opleidingsniveau in werkelijkheid hoger dan waargenomen. Dit komt doordat het aantal personen dat onderwijs in het buitenland, aan particuliere instellingen en (bedrijfs-)cursussen heeft genoten, wordt onderschat. Hoewel de dataset een zeer hoge dekkingsgraad kent, vertegenwoordigt het bestand niet de gehele doelpopulatie. Dit heeft er toe geleid dat een deel van de onderzochte populatie niet in de regressiemodellen is geanalyseerd. De verschillende soorten opleidingen zijn opnieuw gecategoriseerd naar de in Nederland gebruikelijke onderwijsindeling in laag, midden en hoog. Deze indeling is te vinden in Appendix II.

Inkomensgegevens

Om een betrouwbare indicatie van het inkomen vast te stellen is het besteedbaar inkomen van een huishouden gebruikt. Dit is een door het CBS gestandaardiseerd inkomen dat aan de hand van een equivalentiefactor rekening houdt met de grootte van het huishouden. In Appendix II is een specificatie te vinden hoe dit precies is berekend. Zowel 'Inkomen (log)' als 'Inkomstenbron' is aan alle leden van het huishouden toegekend. Aangezien inkomen geen lineaire associatie met problematische schulden kent, is de logaritmische functie van het inkomen gebruikt. Deze equatie hiervan kan als volgt worden genoteerd:

$$\text{Inkomenlog} = \log(\text{inhgestinkh}) \quad (3.1)$$

Informatie over het gemiddelde inkomen per buurt is te vinden in de continue variabele 'GemInkLogBuurt'. Deze variabele is gecreëerd door per buurt het gemiddelde van de variabele 'Inkomen (log)' te berekenen. De equatie van deze nieuwe variabele kan als volgt worden genoteerd:

$$\text{GemInkLogBuurt} = \frac{\sum_{\text{ebuurt}} \text{Inkomen}(p)}{\text{Inwoners}(buurt)} \quad (3.2)$$

Kind-ouder relaties

Voor het onderzoek naar de intergenerationele relaties en schulden is de kindoudertab waarin de juridische kind-ouderrelaties te vinden zijn, gebruikt. De koppeling heeft plaats gevonden door het rinpersoon nummer te koppelen aan het rinpersoon nummer van zijn of haar juridische ouder(s). Met hulp van de gegevens over de hoofdkostwinner is de informatie over de armoedepositie van de ouder(s) in 2017 vastgesteld. Aan deze methode zijn een paar nadelen verbonden. Ten eerste zijn de gegevens van kinderen geboren voor 1966 van mindere kwaliteit. Daarnaast komt uit de data niet naar voren of en bij welke ouder(s) een persoon is opgegroeid. Tot slot gaan de inkomensgegevens van de ouder(s) over het jaar 2017. Inkomensgegevens over de armoedepositie van de ouder(s) van een persoon tijdens de jeugd is in het bronbestand wat teruggaat tot 2011 niet beschikbaar. Voor de variabele 'Arme ouders' geldt dat alleen indien een vader en een moeder op 1 januari 2017 een economisch huishouden vormen de informatie over armoedepositie is gekoppeld.

Groep	Specificatie in bronbestand
Autochtoon	Personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn.
Migrant uit Nederlands taalgebied	Personen die zelf of van wie de ouders geboren zijn in Suriname, de Antillen en/of Aruba.
Westerse migrant	Personen die zelf of van wie de ouders geboren zijn in één van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, en Indonesië en Japan.
Niet westerse migrant	Personen die zelf of van wie de ouders geboren zijn in landen in Afrika, Latijns-Amerika (exclusief Suriname, de Antillen en Aruba) en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.
Autochtoon	Personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn.
Migrant uit Nederlands taalgebied	Personen die zelf of van wie de ouders geboren zijn in Suriname, de Antillen en/of Aruba.
Éénpersoonshuishoudens	Alle huishoudens die uit één persoon bestaan.
Éénpersoonshuishoudens met minderjarige kinderen	Alle éénpersoonshuishoudens zonder thuiswonende kinderen. Eventuele andere huisgenoten die geen kinderen zijn zitten hier ook bij.
Éénpersoonshuishoudens met meerjarige huisgenoten	Alle éénpersoonshuishoudens waar ten minste één persoon bij in woont zonder dat er minderjarige kinderen wonen.
Paar	Alle paren zonder thuiswonende kinderen. Eventuele andere huisgenoten die geen kinderen zijn zitten hier ook bij.
Paar met minderjarige kinderen	Alle paren waar ten minste één minderjarig kind woont.
Paar met meerjarige huisgenoten	Alle paren waar ten minste één meerjarige huisgenoot bij in woont zonder dat er minderjarige kinderen wonen.
Loon	De groepen 'loon' & 'loon directeur-grotaandeelhouder'
Eigen onderneming	De groepen 'winst zelfstandig ondernemer' & 'inkomen overige zelfstandige'
Pensioen/eigen vermogen:	De groepen 'pensioenuitkering' & 'inkomen uit vermogen'

Tabel 3: Aanpassingen in de groepsindelingen ten opzichte van het bronbestand.

3.3 SPECIFICATIE REGRESSIEMODELLEN

Om deelvragen II, III en IV te kunnen beantwoorden zijn de modellen die in Tabel 4 zijn te vinden opgesteld. Vanuit het vooronderzoek en de literatuur zijn er geen aanwijzingen dat het effect van de onderzochte variabelen verschilt tussen de onderzochte buurten. Daarom is er initieel een multi level random model met een random intercept gebouwd. Voor de volledigheid is ook een model met een random slope gebouwd waarin de coëfficiënt van het inkomen tussen buurten kan verschillen. Technisch bracht dit model problemen met zich mee. Er is daarom gekozen om de analyse verder met de random intercept modellen te doen. Hoewel er meerdere inschattingprocedures voor multi-level modellen beschikbaar zijn bevat Stata enkel de *'maximum likelihood estimation using adaptive quadrature'*. Deze is voor het onderzoek gebruikt. De modellen zijn met vijf integratiepunten gedraaid. Dit bleek na testen voor de data het meest optimaal te werken. De testresultaten hiervan zijn te vinden in Appendix II. De vergelijkingen van de modellen zijn in matrix vorm weergegeven in Tabel 4. Voor alle modellen in deze matrix geldt de volgende specificatie van Y:

$$Y_{ij} = \ln W_{snp} \text{ traject} = \log \left(\frac{\pi_{ij}}{1-\pi_{ij}} \right) \quad (3.3)$$

Model	Equatie	Belangrijke coef.	Beschrijving belangrijkste kenmerken model
<i>Multi-level random intercept modellen: Basismodellen op 4 meetmomenten</i>			
1	$Y_{ij} = \beta_0 + \beta_{Vrouw_{ij}} + \beta_{Leeftijd_{ij}} + \beta_{Leeftijdscq_{ij}} + \beta_{OplMidden_{ij}} + \beta_{OplHoog_{ij}} + \beta_{Inkomenlog_{ij}} + \beta_{MigNloverzee_{ij}} + \beta_{MigWest_{ij}} + \beta_{MigNietWest_{ij}} + \beta_{EignOndermning_{ij}} + \beta_{WW_{ij}} + \beta_{Bijstand_{ij}} + \beta_{SocVrzningOverig_{ij}} + \beta_{ZiekOngeschkt_{ij}} + \beta_{PensnEignVermgn_{ij}} + \beta_{WanbthrZorg_{ij}} + u_i + e_{ij}$		Alle parameters die individuele en huishoudenkenmerken bevatten met inkomen en inkomstenbronnen op t(0)
2	$Y_{ij} = [1]$		Parameters inkomen en inkomstenbronnen op t(-1)
3	$Y_{ij} = [1]$		Parameters inkomen en inkomstenbronnen op t(-2)
4	$Y_{ij} = [1]$		Parameters inkomen en inkomstenbronnen op t(-3)
<i>Interactiemodel migratieachtergrond</i>			
5	$Y_{ij} = [4] + \beta_{Migratieachtergrond*Inkomenlog_{ij}}$	$\beta_{Migratieachtergrond*Inkomenlog_{ij}}$	Parameter met interactie tussen migratieachtergrond en inkomen
<i>Gemeentemodel: Nulmodel spreiding gemeenten</i>			
6	$Y_{ij} = \beta_0 + u_j + e_{ij}$		Nulmodel met gemeenten als level-2 groepen
<i>Wijkmodel: Nulmodel spreiding wijken</i>			
7	$Y_{ij} = \beta_0 + u_j + e_{ij}$		Nulmodel met wijken als level-2 groepen
<i>Buurtmodellen</i>			
8	$Y_{ij} = \beta_0 + u_j + e_{ij}$		Nulmodel met buurten als level-2 groepen
9	$Y_{ij} = [4]$		Tweede fase model met individuele en huishoudenkenmerken op t(-3)
10	$Y_{ij} = [4] + \beta_{Stedelijkheid_j}$	$\beta_{Stedelijkheid_j}$	Derde fase model met level-2 parameter voor stedelijkheid buurt
11	$Y_{ij} = [4] + \beta_{Stedelijkheid_j} + \beta_{GemInkLogBuurt_j}$	$\beta_{Stedelijkheid_j}$ $\beta_{GemInkLogBuurt_j}$	Eindmodel met level-2 parameters voor stedelijkheid buurt en gemiddeld buurtinkomen
<i>Intergenerationele modellen</i>			
12	$Y_{ij} = [4] + \beta_{Ma_arm_{ij}}$	$\beta_{Ma_arm_{ij}}$	Parameter met armoede moeder
13	$Y_{ij} = [4] + \beta_{Pa_arm_{ij}}$	$\beta_{Pa_arm_{ij}}$	Parameter met armoede vader
14	$Y_{ij} = [4] + \beta_{Ma_arm_{ij}}$	$\beta_{Ma_arm_{ij}}$	Parameter met armoede ouders

Tabel 4: Matrix met de voor dit onderzoek gebruikte modellen.

De eerste vier modellen hebben dezelfde parameters maar verschillen van elkaar in het moment waarop het inkomen en de inkomstenbron is gemeten. Model 5 is gebruikt om te testen op een interactie tussen migratieachtergrond en inkomen. Model 6 en 7 controleren op de spreiding tussen gemeenten en wijken. Model 8 t/m 11 worden gebruikt om de spreiding tussen buurten met elkaar te kunnen vergelijken. Met modellen 12 t/m 14 worden de intergenerationele relaties geanalyseerd. Ik heb geprobeerd een drie-level-model met buurten als level-2 en gemeenten als level-3 groepen te bouwen. De uitkomsten van dit model leiden tot eenzelfde beeld als de twee-level modellen: een lage variance partition coefficient op gemeentelijk niveau en een variance partition coefficient van 14,5% op buurniveau. Het draaien van het drie-level model maakte het model dusdanig complex dat dit niet goed te onderzoeken viel. Daarnaast leidde het model niet tot nieuwe inzichten en daarom is dit model niet verder in het onderzoek is opgenomen.

Diagnoses

Het kiezen van de variabelen is in eerste instantie en voornamelijk een theoretische afweging. Er zijn echter verschillende diagnosetesten ontwikkeld die kunnen helpen bij het specificeren van regressiemodellen (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Hiervoor is de Linktest, Pearson goodness-of-fit test en de Akaike's information criteria (AIC) en de Schwarz's Bayesian information criteria (BIC) gebruikt. De Linktest kan een indicatie geven of het model juist is gespecificeerd. Idealiter zijn de resultaten van deze test dat de *_hat* significant en *_hatsq* niet significant is (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). De Pearson goodness-of-fit test geeft een indicatie of er belangrijke parameters niet in het model zitten. Een niet significante uitkomst van deze test duidt erop dat de juiste voorspellers voor het model zijn gekozen (Archer & Lemeshow, 2006). Met de AIC en BIC kunnen modellen met elkaar vergeleken worden zonder

dat ze in elkaar genest hoeven te zijn waardoor de modellen met verschillende meetmomenten vergeleken kunnen worden. Hierbij geldt dat een lager getal op een beter model duidt (Sawa, 1978). De belangrijkste resultaten van deze diagnoses zijn te vinden in Tabel 5. Hier is te zien dat het kiezen van een later meetmoment en het toevoegen van de buurtkenmerken tot een afname van de $\hat{\alpha}$ en een verbetering van de AIC en BIC leidt. De $\hat{\alpha}_{sq}$ en de GOF-test laten voor alle modellen dezelfde resultaten zien. De volledige uitkomsten van de diagnoses zijn te vinden in Appendix II.

Model	$\hat{\alpha}$	$\hat{\alpha}_{sq}$	GOF-test	AIC	BIC
1	-0,20**	-0,18***	134314,00	16211,37	16382,15
2	-0,28***	-0,19***	120957,00	15603,21	15773,91
3	-0,11	-0,16***	129741,00	15735,53	15906,15
4	-0,07	-0,16***	133642,00	15692,93	15863,5
11	0,04	-0,14***	129461,00	15527,75	15718,38

Tabel 5: Belangrijkste resultaten van de diagnoses.

Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.

Wanneer twee of meer variabelen sterk gecorreleerd zijn, kan er multicollineariteit in een regressiemodel optreden (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Dit leidt echter vooral in een toename in de spreiding en de standaard error waardoor voorspellingen niet zo zeer biased maar gevoeliger voor veranderingen in de model specificatie worden (Studenmund, 1997). Hier is op gecontroleerd aan de hand van de VIF test (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Uit de resultaten blijkt dat de variabelen ‘*Leeftijd*’ en ‘*Gekwadrateerde leeftijd*’ dicht tegen de grens van een problematische waarde zitten. Dit wordt verklaard door de keuze om ‘*Gekwadrateerde leeftijd*’ aan het model toe te voegen. Hetzelfde model maar zonder de kwadraat van ‘*leeftijd*’ laat zien dat de multicollineariteit van leeftijd aan het toevoegen van ‘*Gekwadrateerde leeftijd*’ ligt en niet aan de variabele ‘*Leeftijd*’ zelf. Om deze redenen zijn er geen verdere acties genomen. Een overzicht van de VIF test is te vinden in Appendix II.

Toelichting meetmoment inkomensgegevens

Uit het vooronderzoek is gebleken dat het inkomen en de inkomstenbron een behoorlijk sterk verband hebben met problematische schulden. De opbouw naar een problematische schuld duurt echter enige tijd waarin het inkomen en de inkomstenbron kunnen veranderen. Voor deelvraag II vormt dit geen probleem en laat ik alle onderzochte meetmomenten zien. Voor deelvraag III en IV zou dit tot een onoverzichtelijk aantal modellen leiden. Daarom is voor deze modellen een vast meetmoment gekozen aan de hand van een theoretische en statistische afweging. Uit het vooronderzoek blijkt dat het gemiddeld vijf jaar duurt tussen de eerste schulden en de aanvang van het schuldhulptraject (Jungmann et al., 2014). Een meetmoment in hetzelfde jaar of één jaar voor aanvang van het wettelijke schuldhulptraject lijkt daardoor te kortgeleden. De beschikbare inkomensgegevens gaan beperkt terug in de tijd waardoor een meetmoment vier jaar terug tot een te groot verlies van cases leidt. Hierdoor blijven Model 3 (met meetmoment twee jaar van te voren) en Model 4 (meetmoment drie jaar van te voren) over. Tabel 5 laat zien dat Model 4 door een lagere AIC en BIC beter bij de data past dan Model 3. Dat heeft de doorslag gegeven om inkomensgegevens in de verdere modellen op t(-3), drie jaar voor aanvang van het wettelijke schuldhulptraject, te meten.

Voor de factor ‘*Wanbetaler Zorgverzekeringswet*’ speelt een soortgelijke kwestie rondom het juiste meetmoment. Wanneer een persoon het wettelijke schuldhulptraject betreedt, worden diens schulden, waaronder eventuele achterstanden van de zorgpremie, gesaneerd. Dit maakt t(0) tot een onlogische keuze. Het aantal personen dat in Modellen 2 t/m 4 als wanbetaler staat geregistreerd en op 01-01-2017

in het wettelijke schuldhulptraject zit, verschilt slechts in beperkte mate (exacte cijfers in Appendix III te vinden). Er is daarom gekozen om de factor ‘*Wanbetaler Zorgverzekeringswet*’ gelijk aan de inkomensgegevens op t(-3) te zetten om de modellen zo overzichtelijk mogelijk te houden.

3.4 ETHIEK

Bij het verrichten van (geografisch) onderzoek is het te allen tijde van belang om ethische afwegingen te maken. Voor dit onderzoek speelt ethiek met name rondom de privacy van de onderzochte groep, de keuzes binnen het onderzoek en de wijze waarop de resultaten zijn geïnterpreteerd. Individuen en gemeenschappen mogen niet ‘geschaad’ worden door onderzoek en het vertrouwen van mensen in wetenschappelijke instituten mag niet aangetast worden in het belang van toekomstig onderzoek (Hay, 2010). Vanwege de gevoeligheid rondom het thema schulden geldt dit voor deze thesis des te meer. De data-analyse is in een afgesloten werkomgeving op de servers van het CBS via een beveiligde Citrix verbinding verricht. Bij het opstellen van de resultaten is per resultaat door zowel de onderzoeker als twee controleurs van het CBS gecontroleerd of er een mogelijke (groeps-)onthulling plaats kan vinden. Bij enkele kruistabellen met lage aantallen was er een risico op groepsonthulling aanwezig. De impact van dit risico is dusdanig beperkt dat het CBS alle resultaten die in dit onderzoek gepubliceerd zijn als veilig heeft bevonden.

Dit onderzoek maakt gebruik van de microdata van het CBS. Deze data omvatten grote bestanden met zeer gedetailleerde registraties welke bekend staan als feitelijk en objectief. Ondanks de objectiviteit van deze data kunnen de resultaten van onderzoeken op een dergelijk grote dataset volgens Boyd & Crawford (2012) worden beïnvloed door de eigen keuzes die de onderzoeker maakt en de wijze waarop de onderzoeker zijn resultaten interpreteert. Subjectieve keuzes die voor dit onderzoek van invloed zijn geweest liggen met name in het opnieuw indelen van factoren zoals huishoudsamenstelling, opleidingsniveau en migratieachtergrond. Daarnaast vangt de gebruikte definitie van een problematische schuld zeer waarschijnlijk niet alle mensen in het onderzoeksgebied die een schuld als problematisch ervaren. De manier waarop armoede in dit onderzoek wordt vastgesteld is ook bediscussieerbaar. Door gebruik te maken van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen wordt voorbij gegaan aan de groep armen die in het onderzoeksgebied zeer divers is (Edzes et al., 2019). Immers, een inkomen dat voor de één te weinig is kan door de ander als ruim voldoende ervaren worden. Wat Boyd & Crawford (2012) verder onder de aandacht brengen is dat resultaten van onderzoeken op grote datasets kunnen leiden tot patronen die in werkelijkheid niet bestaan. Dit komt doordat minieme verschillen in de enorme hoeveelheden data soms tot willekeurige significante resultaten leiden. Ik houd rekening met de aandachtspunten van Boyd & Crawford (2012) door de indelingen en definities van dit onderzoek zo neutraal mogelijk te houden en deze in de volgende paragrafen van dit hoofdstuk inzichtelijk te maken voor de lezer. Verder is er in het onderzoek bewust voor gekozen om alleen de factoren in het model mee te nemen waarover vanuit de literatuurstudie vermoedens bestonden dat deze mogelijk een verband hebben met problematische schulden. Tot slot is het laatste deel van het concluderende hoofdstuk gebruikt om de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek te bediscussiëren.

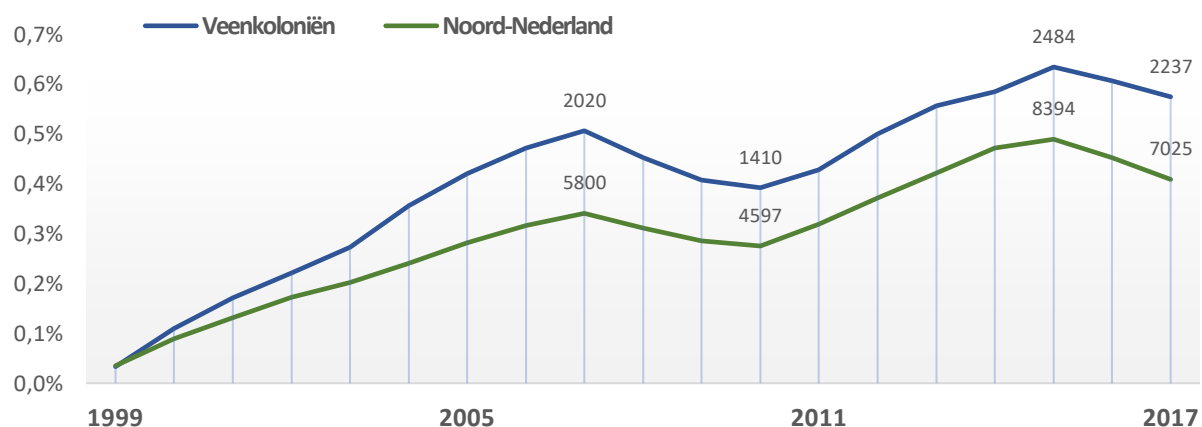
4 RESULTATEN

Om een eerste indruk van de schuldenproblematiek in het onderzoeksgebied te krijgen, heb ik in paragraaf 4.1 beschrijvende statistieken gebruikt. Hiermee geef ik antwoord op de eerste deelvraag. In de daaropvolgende paragrafen worden aan de hand van de nulhypoteses die in Hoofdstuk 2 zijn geformuleerd de andere deelvragen beantwoord. In paragraaf 4.2 worden de regressiemodellen met de persoonlijke en huishoudkenmerken factoren geanalyseerd. In de paragraaf 4.3 is vervolgens te zien in hoeverre buurt effecten een relatie hebben met problematische schulden waarna paragraaf 4.4 afsluit met de resultaten van de intergenerationele analyse.

4.1 BESCHRIJVENDE STATISTIEKEN

Om een indruk te geven van de **omvang en trends** van de schuldenproblematiek in het onderzoeksgebied laat ik een aantal resultaten zien met hulp van **beschrijvende statistieken**. Deze resultaten dragen bij aan het beantwoorden van deelvraag I “*Wat zijn de ontwikkelingen en waar zijn problematische schulden in de Veenkoloniën te vinden?*”. Op het einde van deze paragraaf zijn in Tabel 6 de odds (kansverhouding) van de persoonlijke en huishoudkenmerken te vinden. Met **odds worden de verhoudingen** ten opzichte van een referentiegroep weergegeven. Dit laat zien onder welke groepen problematische schulden relatief vaker voorkomen doordat groepen van verschillende groottes met elkaar vergeleken kunnen worden. De absolute getallen zijn te vinden in Appendix III.

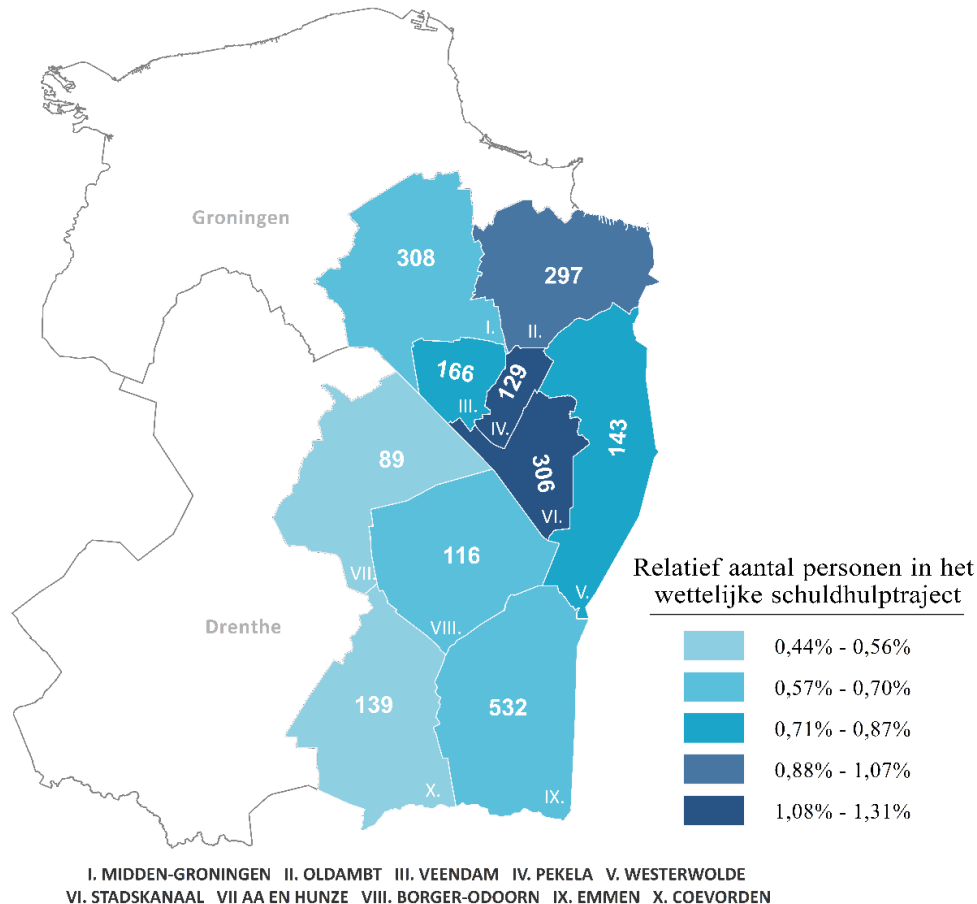
Zoals in Figuur 8 valt te zien hadden in de **Veenkoloniën 2237³ personen**, dat is 0,57% van de gehele bevolking, in 2017 te maken met een problematische schuld. Dit aantal is elk jaar sinds de ingangsdatum van de Wsnp in 1998 tot aan 2007 gestegen. Doordat de Wsnp in december van 1998 van start ging waren er dat jaar in heel Nederland slechts 50 saneringsuitspraken waarvan geen enkele uitspraak een persoon woonachtig in de Veenkoloniën betrof. In de periode tussen **2007 en 2010 valt een lichte daling** waar te nemen. Vanaf 2010 is het aantal mensen met een problematische schuld gestegen totdat er in 2015 een nieuwe piek werd bereikt. Tussen **2015 en 2017 valt er weer een dalende trend** waar te nemen. Vergeleken met het gemiddelde van Noord-Nederland (Groningen, Friesland & Drenthe) volgt de ontwikkeling van het aantal problematische schulden dezelfde trend. Wat opvalt is dat problematische schulden relatief gezien **meer voorkomen in de Veenkoloniën dan in de noordelijke drie provincies** in zijn geheel.

Figuur 8: Relatief (y-as) en absoluut (cijfers boven de lijn) aantal personen met problematische schulden in de Veenkoloniën en Noord-Nederland 1999-2017.

³ In deze cijfers zijn alle personen die in het gebied wonen opgenomen.

Zoals valt te zien in Figuur 9 zijn in **Emmen**, de grootste gemeente in het gebied, absoluut gezien de meeste problematische schulden te vinden. Gekeken naar de **relatieve** aantallen valt op dat in de gemeenten **Pekela** (1,31%) **Stadskanaal** (1,20%), en **Oldambt** (0,97%) de meeste problematische schulden voorkomen. De gemeenten waar problematische schulden relatief het minst voorkomen zijn de gemeenten **Aa en Hunze** (0,44%), **Coevorden** (0,50%) en **Borger-Odoorn** (0,57%). Dit zijn gemeenten die in het Drentse deel van de Veenkoloniën liggen. Inwoners van **stedelijke buurten hebben 1,61 keer vaker** problematische schulden vergeleken met inwoners van niet-stedelijke buurten in de Veenkoloniën.

Figuur 9: Absolute en relatieve aantal personen met problematische schulden per gemeente.

In tabel 6 zijn de verhoudingen tussen het aantal problematische schulden en verschillende kenmerken die aan een persoon of het huishouden waar een persoon aan toebehoort te zien. De cijfers tonen dat problematische schulden in de Veenkoloniën relatief vaker gevonden worden onder mensen van **middelbare leeftijd**, bij mensen met een **lage opleiding** en bij **éénoudergezinnen met minderjarige kinderen**. Wat vooral opvalt is dat kans op problematische schulden sterk afneemt naarmate het huishoudinkomen in een hogere groep komt te liggen. Zo is te zien dat huishoudens in de groep met de laagste 20% inkomens **25,1 keer hogere odds op problematische schulden** hebben in vergelijking met huishoudens in het hoogste inkomenskwartiel. Dit toont aan dat problematische schulden met name bij arme huishoudens spelen. De inkomstenbronnen laten verder zien dat mensen met loon of pensioen als voornaamste inkomstenbron minder vaak problematische schulden hebben in vergelijking met de andere groepen. Sommige odds van de inkomstenbronnen laten daarnaast behoorlijke veranderingen zien wanneer er op verschillende momenten wordt gemeten. Dit gaat dan met name om de factoren werkloosheidsuitkering en eigen onderneming. Hierbij valt op dat mensen met een eigen onderneming op t(0) en t(-1) een lagere kans op problematische schulden hebben dan mensen die werken, wat op t(-2) en t(-3) verandert naar een hogere kans.

Factor	Odds t.o.v. de referentiegroep
Geslacht [referentie = man]	
Vrouw	0,91
Leeftijd [referentie = 66 jaar en ouder]	
18 – 25 jaar	1,81
26 – 35 jaar	18,0
36 – 45 jaar	19,6
46 – 55 jaar	16,2
56 – 65 jaar	6,90
Migratieachtergrond [referentie = autochtoon]	
Migrant uit NL taalgebied	1,07
Westerse migrant	3,08
Niet westerse migrant	1,14
Opleidingsniveau [referentie = hoog]	
Laag	5,51
Middel	3,70
Huishoudsamenstelling [referentie = paar]	
Eénpersoonshuishouden	2,82
Eénoudergezin met minderjarige kinderen	9,23
Eénoudergezin met meerderjarige kinderen	2,01
Paar met minderjarige kinderen	2,61
Paar met meerderjarige kinderen	1,20
Inkomen [referentie = 5 ^{de} kwintiel]	
1 ^{ste} kwintiel	25,18
2 ^{de} kwintiel	7,84
3 ^{de} kwintiel	3,68
4 ^{de} kwintiel	1,90
Inkomstenbron [referentie = loon uit arbeid]*	
Eigen onderneming	
t(0)	0,19
t(-1)	0,63
t(-2)	1,18
t(-3)	1,62
Werkloosheidsuitkering	
t(0)	2,30
t(-1)	5,43
t(-2)	5,92
t(-3)	4,34
Bijstand	
t(0)	8,17
t(-1)	9,84
t(-2)	8,40
t(-3)	6,10
Sociale voorziening overig	
t(0)	4,84
t(-1)	5,78
t(-2)	4,79
t(-3)	4,40
Uitkering ziekte of arbeidsongeschiktheid	
t(0)	2,98
t(-1)	3,21
t(-2)	2,76
t(-3)	2,45
Pensioen/eigen vermogen	
t(0)	0,20
t(-1)	0,20
t(-2)	0,23
t(-3)	0,24

Tabel 6: Odds van de persoonlijke en huishoudenkenmerken.

* Er is gekozen om de kwintielen te laten zien omdat dit het beeld accuraat en overzichtelijk houdt. De sterkste daling vindt in de eerste 20% plaats wat een indeling in kwartielen inaccurater maakt. De decielen gaven een vergelijkbaar beeld als de kwintielen met als verschil een zeer geringe toename in het laatste deciel.

4.2 PERSOONLIJKE EN HUISHOUDKENMERKEN

Om inzicht te krijgen in welke persoonlijke en huishoudkenmerken een relatie hebben met problematische schulden zijn de vier Basismodellen geanalyseerd. De resultaten van deze analyse dragen bij aan het beantwoorden van deelvraag II “Welke persoonlijke en huishoudkenmerken hebben een relatie met problematische schulden?”. In deze paragraaf laat ik eerst in Tabel 7 de resultaten van de Basismodellen zien. Elk basismodel heeft een ander meetmoment van de factoren gerelateerd aan het inkomen. Deze paragraaf focust op de resultaten van dit model, tenzij de resultaten aanleiding geven om anders te doen. In elke tussenkop van deze paragraaf wordt steeds één factor van de persoonlijke en huishoudkenmerken uit het conceptueel model besproken. Bij de factor Leeftijd wordt ook een figuur met daarin de odds van het aantal wanbetalers van de Zorgverzekeringswet getoond om zo een completer beeld te krijgen van hoe schulden onder jongvolwassenen zich ontwikkelen.

Multi-level random intercept:	Basismodel I t(0)		Basismodel II t(-1)		Basismodel III t(-2)		Basismodel IV t(-3)	
Factor	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
Geslacht [referentie = man]								
Vrouw	0,073	(0,050)	0,068	(0,051)	0,117**	(0,051)	0,104**	(0,051)
Leeftijd	0,329***	(0,017)	0,328***	(0,017)	0,330***	(0,017)	0,328***	(0,017)
Leeftijd gekwadeerd	-0,004***	(0,000)	-0,004***	(0,000)	-0,004***	(0,000)	-0,004***	(0,000)
Migratieachtergrond [referentie = autochtoon]								
Migrant uit NI taalgebied	0,133	(0,155)	0,130	(0,156)	0,214	(0,156)	0,202	(0,157)
Westerse migrant	-0,033	(0,095)	-0,059	(0,096)	-0,0598	(0,097)	-0,091	(0,099)
Niet westerse migrant	-0,940***	(0,152)	-0,959***	(0,153)	-0,805***	(0,153)	-0,707***	(0,155)
Opleidingsniveau [referentie = laag]								
Middel	-0,006	(0,055)	0,021	(0,056)	-0,054	(0,056)	-0,130**	(0,056)
Hoog	-0,842***	(0,108)	-0,832***	(0,111)	-0,955***	(0,110)	-1,120***	(0,113)
Inkomen (log)	-0,972***	(0,055)	-0,977***	(0,044)	-0,841***	(0,042)	-0,847***	(0,041)
Inkomstenbron [referentie = loon uit arbeid]								
Eigen onderneming	-1,582***	(0,217)	-0,724***	(0,159)	0,168	(0,111)	0,514***	(0,111)
Werkloosheidsuitkering	0,391**	(0,168)	1,125***	(0,118)	1,224***	(0,106)	0,695***	(0,110)
Bijstand	0,563***	(0,073)	0,822***	(0,071)	0,641***	(0,073)	0,185**	(0,077)
Sociale voorziening overig	0,698***	(0,100)	0,912***	(0,100)	0,690***	(0,108)	0,465***	(0,113)
Uitkering ziekte of arbeidsongeschiktheid	0,449***	(0,087)	0,685***	(0,089)	0,538***	(0,095)	0,423***	(0,096)
Pensioen/eigen vermogen	-0,041	(0,139)	-0,098	(0,147)	0,087	(0,138)	0,023	(0,133)
Wanbetaler Zorgverzekeringswet	2,062***	(0,056)	2,014***	(0,056)	2,077***	(0,057)	2,177***	(0,057)
Constante	-1,734***	(0,646)	-1,904***	(0,547)	-3,320***	(0,529)	-3,135***	(0,529)
Buurten: Identity var_cons)	0,166	(0,036)	0,178	(0,039)	0,198	(0,042)	0,222	(0,046)
Regressiemodel statistieken								
Observations	170.387		169.577		168.779		168.304	
Number of groups	486		486		486		486	
Wald chi-squared(16)	3577***		3780		3569		3395	
LR test vs. logistic model: chibar ² (01)	108,450***		112,080***		127,310***		134,780***	

Tabel 7: Uitkomsten van de Basismodellen.

Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.

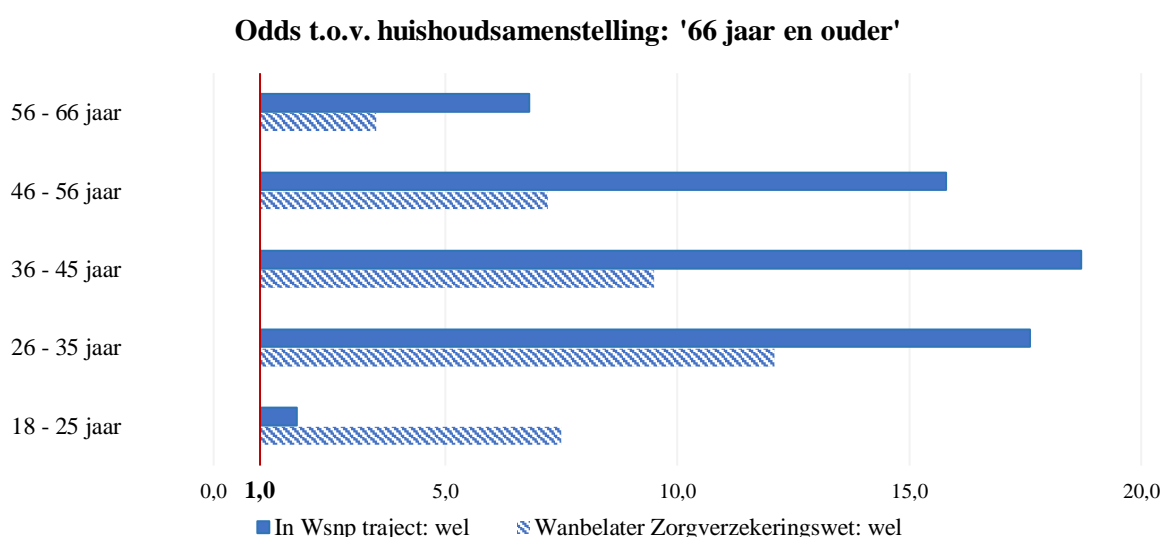
Geen duidelijke samenhang tussen geslacht en problematische schulden

De resultaten van de regressie-analyses leveren **verschillende resultaten tussen geslacht** en problematische schulden op. In Basismodel IV is met een coëfficiënt van 0,10 een significante positieve relatie ($P < 0,05$) tussen vrouwen en problematische schulden gevonden. Dit betekent dat vrouwen een grotere kans hebben op problematische schulden. Hoewel deze relatie ook in Basismodel III significant ($P < 0,05$) is, blijkt deze in de modellen op **latere meetmomenten echter niet significant**. Het effect wat toegeschreven kan worden aan het geslacht is dus alleen significant wanneer het inkomen op 2 of 3 jaar voor aanvang van het wettelijk schuldhulp traject wordt gemeten.

Problematische schulden komen vooral voor op middelbare leeftijd

Leeftijd heeft een significante relatie ($P < 0,01$) met problematische schulden. Door het toevoegen van de gekwadrateerde leeftijd aan de modellen is de coëfficiënt van deze factor echter moeilijk te interpreteren. Daarom is het marginale effect van leeftijd weergegeven in Figuur 11. Hierin is te zien dat de relatie tussen leeftijd en problematische schulden een curvilineaire vorm heeft. Dat houdt in dat **jongere en oudere mensen relatief minder** vaak problematische schulden hebben.

Na aanleiding van Aaltonen (2013), Hohnen et al. (2019) en Oksanen et al. (2016) worden ook betalingsproblemen onder jongvolwassen vermoed. Om dit nader te onderzoeken zijn in Figuur 10 de odds van vijf leeftijdsgroepen afgezet tegenover zowel 'In Wsnp traject' als 'Wanbetaler Zorgverzekeringswet'. Wat opvalt is dat ook in **jongste leeftijdsgroep wanbetaling van de Zorgverzekeringswet voorkomt**. Waar problematische schulden weinig voorkomen in de jongste leeftijdsgroep blijkt een persoon tussen 18 en 25 jaar 7,8 keer hogere odds op achterstanden bij de Zorgverzekeringswet te hebben in vergelijking met een persoon van 66 jaar en ouder. De grootste kans voor achterstanden op betaling van de **zorgpremie ligt op jongere leeftijd**. Dit in tegenstelling tot de kans op problematische schulden welke rond het 45ste levensjaar ligt. De groep tussen de 26 en 35 jaar heeft namelijk met odds van 12,4 keer hoger de grootste kans op achterstanden bij de betaling voor de Zorgverzekeringswet. Naarmate de leeftijd stijgt, neemt het relatieve aantal achterstanden op betaling van de zorgpremie per leeftijdsgroep af.

Figuur 10: Odds van personen in het wettelijke schuldhulptraject en wanbetalers Zorgverzekeringswet naar leeftijdsgroep.

Samenhang met migratieachtergronden wisselend

De resultaten laten **geen significante relatie tussen migranten uit Nederlands taalgebied** en problematische schulden zien. Bij de relatie tussen **westerse en niet-westerse migranten is een**

wisselend beeld te zien. Uit de regressie-analyse komt een negatieve significante relatie ($P < 0,01$) met een coëfficiënt van $-0,71$ tussen migranten met een niet-westerse achtergrond en problematische schulden naar voren. Tussen de groep **westerse** migranten en de referentiegroep autochtonen zijn geen significante verschillen gevonden. Wanneer de resultaten van de regressie-analyse vergeleken worden met de odds uit Tabel 6 valt op dat onder **westerse migranten 3,1 keer vaker** problematische schulden worden gevonden.

Naar aanleiding van de bevindingen van Anderloni & Vandone (2008) is ook het vermoede **interactie-effect** tussen migratieachtergrond en inkomen onderzocht. Dit effect bleek **niet significant** te zijn. De resultaten van dit model zijn in Appendix III opgenomen.

Problematische schulden nemen af als het opleidingsniveau toeneemt

Problematische schulden komen significant **minder** vaak **voor onder middelbaar opgeleiden** ($P < 0,05$) **en hoger opgeleiden** ($P < 0,01$). De coëfficiënt voor hoger opgeleiden is met $-1,12$ relatief sterk en significant in alle modellen. De coëfficiënt is voor mensen met een middelbaar opleidingsniveau met een coëfficiënt van $-0,13$ kleiner en alleen significant ($P < 0,05$) in Basismodel IV. Dit valt op aangezien van relatief weinig volwassenen het opleidingsniveau verandert in een dergelijk korte periode. Om de resultaten van deze bevinding te illustreren is in Figuur 11 het marginale effect van opleidingsniveau op verschillende leeftijden weergegeven. Hierin is terug te zien dat het marginale effect van een middelbaar opleidingsniveau op elke leeftijd minder sterk is dan dat van een hoog opleidingsniveau.

Problematische schulden komen vooral onder economisch kwetsbare huishoudens voor

Het inkomen laat met een coëfficiënt van $-0,85$ een significant negatieve relatie ($P < 0,01$) met problematische schulden zien. Dit betekent dat **problematische schulden afnemen wanneer het inkomen toeneemt**. Aangezien de factor '*inkomen (log)*' waarmee het inkomen is gemeten zijn maximum op 15 heeft liggen, weegt deze factor behoorlijk sterk in het model.

In dit onderzoek wordt het inkomen gecorrigeerd voor de huishoudsamenstelling waardoor het beeld onder welke soorten huishoudens problematische schulden vaker voorkomen, wegvalt. Om hier een indruk van te krijgen verwijs ik naar de odds uit Tabel 6. Hieruit blijkt dat **éénoudergezinnen met minderjarige kinderen 9,23 keer hogere odds** hebben op problematische schulden vergeleken met de referentiegroep van paren. De andere huishoudsamenstellingen laten lagere odds zien dan éénpersoonshuishoudens.

Mensen met stabiel werk of pensioen hebben minder problematische schulden

De resultaten laten **verschillende relaties met inkomstenbronnen** zien. De coëfficiënten wisselen in sterkte en in richting en veranderen ook wanneer er op **verschillende meetmomenten** naar de inkomstenbron wordt gekeken. Een illustratie van de verhoudingen tussen de marginale effecten van de verschillende inkomstenbronnen is in Figuur 11 te vinden.

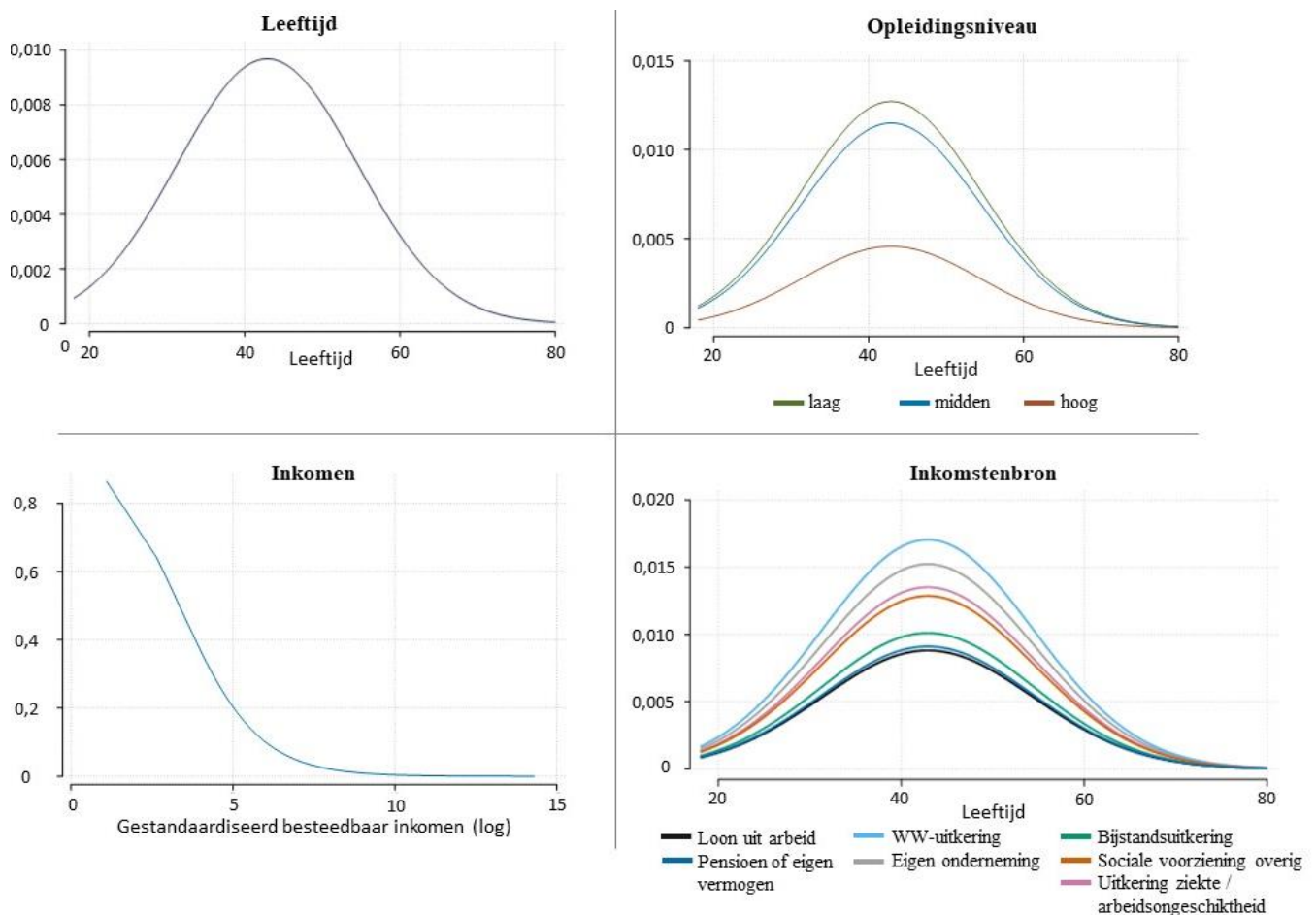
De factor '*loon uit arbeid*' vormt van de onderscheiden inkomstenbron de factor met de laagste marginale kans om problematische schulden te krijgen. Dit betekent dat **mensen die werken relatief gezien de minste kans** op problematische schulden hebben. Het verschil met de factor '*pensioen*' is echter niet significant. Dat betekent dat ook voor mensen met een stabiel inkomen van een **pensioen** de kans op problematische schulden **relatief laag** is.

De factoren '*bijstandsuitkering*', '*sociale voorziening overig*' en '*uitkering ziekte/arbeidsongeschiktheid*' laten allemaal een significant positieve relatie ($P < 0,01$ behalve voor bijstand in Basismodel IV voor welke $P < 0,05$ geldt) met problematische schulden zien. Dat betekent dat mensen met **inkomsondersteuning** die (indirect) uit algemene middelen van het Rijk gefinancierd worden een grotere kans hebben op problematische schulden. Wat opvalt is dat de relaties tussen deze factoren en problematische schulden in alle vier de Basismodellen significant en positief zijn. Wat bij de factor

'bijstandsuitkering' naar voren komt is dat de coëfficiënt in Basismodel I t/m III in een bandbreedte tussen 0,56 en 0,82 ligt, maar in Basismodel IV daalt naar 0,19. De bandbreedte van de coëfficiënt van de factor 'sociale voorziening overig' ligt in de vier modellen tussen 0,47 en 0,91, wat ook behoorlijk uit elkaar ligt. De bandbreedte van de factor 'uitkering ziekte/arbeidsongeschiktheid' ligt tussen 0,42 en 0,69, wat de spreiding minder groot maakt. De factor 'werkloosheidsuitkering' laat een positieve significante relatie in alle modellen ($P < 0,01$ behalve in Basismodel I voor welke $P < 0,05$ geldt). Dat betekent dat mensen met een **werkloosheidsuitkering een grotere kans** hebben op problematische schulden. Wat bij deze factor opvalt is het verschil in de sterkte van de coëfficiënten. In het Basismodel I is de coëfficiënt 0,39 terwijl deze in Basismodel II naar 1,13 stijgt en in Basismodel III een piek van 1,22 bereikt. In Basismodel IV daalt de coëfficiënt weer naar 0,70. Tot slot heeft de factor 'eigen onderneming' een wisselende relatie met problematische schulden in de vier modellen. Zo is de coëfficiënt in Basismodel I en II negatief en significant ($P < 0,01$), in Basismodel III positief maar niet langer significant terwijl deze in Basismodel IV met een coëfficiënt van 0,51 een behoorlijk sterke en significante voorspeller vormt ($P < 0,01$). Dit betekent dat mensen met een **eigen onderneming een relatief grote kans** op problematische schulden hebben, maar geen inkomsten uit een eigen onderneming meer ontvangen wanneer ze aan het wettelijke schuldhulptraject beginnen.

Sterke relatie tussen achterstanden Zorgverzekeringswet en problematische schulden

Tussen de factor 'Wanbetaler Zorgverzekeringswet' en problematische schulden is met een coëfficiënt van 2,18 een sterke positieve relatie ($P < 0,01$) gevonden. Dit betekent dat een geregistreerde achterstand voor het betalen van de zorgpremie een significante indicatie vormt voor het voorspellen van problematische schulden drie jaar later.

Figuur 11: Marginale effecten van leeftijd, opleidingsniveau, inkomen en inkomstenbron op de kans op problematische schulden in Basismodel IV.

4.3 BUURTEFFECTEN

Om inzicht te krijgen in de rol van buurteffecten op problematische schulden is eerst aan de hand van Tabel 8 het verschil in spreiding op drie schaalniveaus onderzocht. Dit is gedaan door de uitkomsten van drie Nulmodellen op die schaalniveaus met elkaar te vergelijken. Aangezien daaruit bleek dat de **meeste spreiding tussen buurten** is te vinden, zijn de effecten van de ruimtelijke context verder onderzocht op buurtniveau. De uitkomsten van deze modellen zijn te vinden in Tabel 9 en de analyse hiervan geeft antwoord op deelvraag III “*In hoeverre hebben buurteffecten een relatie met problematische schulden in de Veenkoloniën*”. De uitkomsten worden besproken aan de hand van de **nulhypotheses** die zijn geformuleerd in Hoofdstuk 2. De volledige uitdraaien van de Tabel 8 en Tabel 9 is te vinden in Appendix III.

Spreiding vooral op buurtniveau

Uit de resultaten van het **Gemeentemodel** blijkt de spreiding tussen gemeenten met 2,8% beperkt te zijn. Dit betekent dat het vermoede effect van verschillen in schuldhulpbeleid maar zeer beperkt terug is te vinden in verschillen in de spreiding van het aantal problematische schulden tussen gemeenten. Het **Wijkmodel** is gebouwd om de effecten van de buurt- en wijkcontext met elkaar te vergelijken. De spreiding van het **Wijkmodel** blijkt 6,6% te zijn, meer dan de helft lager dan de spreiding van het Buurtmodel. De grootste spreiding in het aantal problematische schulden is dus vooral te vinden tussen buurten.

Model	var(_cons)	Std. Err.	VPC	LR-test
Gemeentemodel	0,094	(0,045)	2,8%	117,66***
Wijkmodel	0,234	(0,053)	6,6%	245,52***
Buurtmodel I	0,558	(0,231)	14,5%	448,67***

Tabel 8: Uitkomsten spreiding van de drie Nulmodellen op verschillende schaalniveaus.

*Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.*

Behoorlijk verschil in spreiding tussen buurten

De spreiding in het aantal problematische schulden tussen buurten in Buurtmodel I, het Nulmodel, bedraagt 14,5%. Dit duidt op **behoorlijke verschillen in de verdeling** van het aantal problematische schulden tussen buurten. In Buurtmodel II zijn de **controlevariabelen** uit Basismodel IV aan het model toegevoegd. Hierdoor daalt de spreiding naar 6,6%. Dit betekent dat 7,9 procentpunt, meer dan de helft, van de gevonden spreiding verklaard kan worden aan de hand van verschillen in **buurtcompositie**. Door het toevoegen van de factor ‘*Stedelijke buurt*’ aan Buurtmodel III, daalt de spreiding met 0,6 procentpunt naar 6,0%. Deze significante variabele ($P < 0,01$) heeft een positieve coëfficiënt wat op een positieve relatie tussen de stedelijkheid van een buurt en problematische schulden wijst.

Multi-level random Intercept op t(-3):	Buurtmodel I		Buurtmodel II		Buurtmodel III		Buurtmodel IV	
Factor	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
Controle variabelen	Ja	(..)	Ja	(..)	Ja	(..)	Ja	(..)
Stedelijkheid buurt	--	--	--	--	0,344***	(0,103)	-0,135	(0,098)
Gemiddeld buurtinkomen	--	--	--	--	--	--	-0,0001***	(0,000)
Constante	-4,944***	(0,068)	-3,135***	(0,547)	-3,233***	(0,520)	-0,094	(0,623)
Buurten: Identity								
var(_cons)	0,558	(0,088)	0,231	(0,050)	0,210	(0,044)	0,107	(0,028)
Regressiemodel statistieken								
Observations	170.387		168.304		168.304		168.304	
Number of groups	486		486		486		486	
Prob >= chibar ²	448,670***		132,620***		133,880***		56,780***	
Variance partition coefficient	14,5%		6,6%		6,0%		3,2%	

Tabel 9: Belangrijkste uitkomsten van de Buurtmodellen.

*Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.*

Gezien het sterke effect van inkomen op problematische schulden is met Buurtmodel IV onderzocht welk deel van de spreiding door een verschil in het **gemiddelde buurtinkomen** verklaard kan worden. Het toevoegen van de factor ‘*Gemiddeld inkomen per buurt (log)*’ leidt tot een daling van 2,8 procentpunt naar 3,2%. Dat is bijna een halvering van de spreiding uit Buurtmodel III. De factor laat met een coëfficiënt van -0,0001 een negatieve significante relatie ($P < 0,01$) met problematische schulden zien. Dit betekent dat problematische schulden **minder voorkomen naarmate het buurtinkomen stijgt**. Opvallend aan de resultaten van Buurtmodel IV is dat het effect van de factor ‘*Stedelijkheid buurt*’ niet langer significant bijdraagt aan het model.

4.4 INTERGENERATIONELE EFFECTEN

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen arme ouders en problematische schulden zijn de tellingen en de drie Intergenerationele modellen geanalyseerd. De uitkomsten van deze modellen **tonen een aantal opmerkelijke verschillen** met de tellingen. Ik begin deze paragraaf daarom met een overzicht van de odds die te vinden zijn in Tabel 10. In het tweede deel van deze paragraaf zijn in Tabel 11 de belangrijkste uitkomsten van de regressiemodellen te zien. Op basis hiervan worden de nulhypoteses getoetst die in Hoofdstuk 2 zijn geformuleerd. De uitkomsten resulteren in het antwoord op deelvraag IV “*In hoeverre zijn problematische schulden intergenerationeel overdraagbaar?*”. De volledige resultaten van de Intergenerationele modellen zijn opgenomen in Appendix III.

Tellingen wijzen op een relatie tussen een arme vader of moeder en problematische schulden Zoals in Tabel 10 is te zien zijn de odds voor een persoon met een **arme ouder hoger** in vergelijking met personen van wie de ouder(s) niet arm zijn. De hoogste odds zijn te vinden voor mensen met een arme moeder. Voor hen zijn de odds om zelf problematische schulden te krijgen 2,14 keer hoger in vergelijking met mensen die geen arme moeder hebben. Voor de groep met een **arme vader** is het beeld vergelijkbaar maar **minder sterk**. De odds voor deze groep zijn 1,68 keer hoger in vergelijking met de groep die geen arme vader heeft. De relatie tussen **arme samenwonende ouders** en problematische schulden is op basis van deze tellingen **niet aangetoond**. Uit de Chi-kwadraattoets komt geen significante relatie ($P = 0,214$) tussen deze twee factoren naar voren.

Factor	Odds t.o.v. de referentiegroep
Arme moeder [referentie = geen arme moeder]	
Wel arm	2,14
Arme vader [referentie = geen arme vader]	
Wel arm	1,68
Arme ouders [referentie = geen arme ouders]	
Wel arm	1,36

Tabel 10: Odds van problematische schulden naar het inkomen van ouder(s).

Regressie-analyse toont negatieve relatie tussen arme ouders en problematische schulden In Tabel 11 zijn de belangrijkste uitkomsten van de **Intergenerationele modellen** te vinden. Uit Intergenerationeel model I en II blijkt dat de factoren ‘*Arme moeder*’ en ‘*Arme vader*’ **geen significante relaties** met problematische schulden hebben. Wat verder opvalt is dat de eerder geobserveerde grotere kans voor de groep met een arme vader in het Intergenerationeel model II niet terug is te zien in een positieve coëfficiënt voor ‘*Arme vader*’. Verder blijkt uit Intergenerationeel model III dat de factor ‘*arme ouders*’ een negatieve significante relatie ($P < 0,05$) met problematische schulden heeft. Het hebben van **arme ouders die samenwonen draagt dus bij aan een afname** van de kans op problematische schulden.

Multi-level random Intercept op t(-3):	Intergenerationeel model I		Intergenerationeel model II		Intergenerationeel model III	
Factor	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
Controle variabelen	Ja	(.)	Ja	(.)	Ja	(.)
Arme moeder	0,089	(0,112)	--	--	--	--
Arme vader	--	--	-0,175	(0,159)	--	--
Arme ouders	--	--	--	--	-0,662**	(0,322)
Constante	-0,793	(0,789)	-0,268	(0,907)	-0,235	(1,201)
Buurten: Identity						
var(_cons)	0,105	(0,033)	0,146	(0,048)	0,059	(0,049)
<u>Regressiemodel statistieken</u>						
Observations	109.338		91.500		65.544	
Number of groups	486		486		486	
Prob >= chibar ²	56,780***		29,270***		26,620***	

Tabel 11: Belangrijkste uitkomsten van de Intergenerationele modellen.

Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.

5 CONCLUSIE

Met dit onderzoek is de academische kennis over de structurele oorzaken die problematische schulden bepalen uitgebreid. Door het expliciet regionale karakter van dit onderzoek is een eerste indruk over de omvang, ontwikkelingen en spreiding van problematische schulden in de Veenkoloniën ontstaan. In dit hoofdstuk laat ik eerst in paragraaf 5.1 de **conclusies** die voortkomen uit de resultaten van dit onderzoek zien. Daarmee wordt de vraag **in hoeverre sociaal-economische, ruimtelijke en intergenerationeel overerfbare factoren een relatie hebben met problematische schulden** in de Veenkoloniën beantwoord. Daarna worden de sterke kanten, de zwakke punten en de opvallendste resultaten van dit onderzoek bediscussieerd in paragraaf 5.2. In het laatste deel zijn er enkele **aanbevelingen** voor vervolgonderzoek te vinden.

5.1 CONCLUSIE

Problematische schulden kunnen veroorzaakt worden door het gedrag van schuldenaren, door beleid en door structurele factoren. Waar beleid zich met name richt op het gedragsaspect (WRR, 2016; Nibud, 2014), toont dit onderzoek aan dat ook **de structurele context een belangrijke bijdrage** aan problematische schulden levert. Dit betekent dat het in schuldhulpbeleid van belang is om niet alleen de direct betrokkene, maar ook de bredere context mee te nemen.

Problematische schulden zijn één van de verschillende sociale vraagstukken waar de Veenkoloniën mee te maken hebben. Problematische schulden komen in vergelijking met het gemiddelde van Noord-Nederland meer voor in dit gebied. Sinds 2015 is er een daling van het aantal problematische schulden in de Veenkoloniën te zien. Er wordt echter verwacht dat de gevolgen van de coronacrisis een impact zullen hebben op de economische omstandigheden in het gebied, wat gezien de **sterke relatie tussen inkomens en problematische schulden** een mogelijke weerslag op het aantal problematische schulden kan hebben. Uit dit onderzoek is namelijk naar voren gekomen dat **een laag inkomen, het ontvangen van een uitkering en het verlies van werk** allemaal een bijdrage leveren aan de kans op problematische schulden. Dit is in lijn met empirische bevindingen uit eerdere onderzoeken (Kempson & Atkinson, 2006; Kuchciak, 2013 in Forlicz & Rólczyński, 2019; Lea et al., 1993). Een nieuw inzicht uit dit onderzoek is dat het hebben van een **eigen onderneming in de Veenkoloniën ook bijdraagt** aan de kans op problematische schulden. Het effect treedt echter alleen op wanneer de inkomensgegevens op drie jaar voor aanvang van de problematische schuld worden gemeten. Dit is een aanvulling op eerdere bevindingen die laten zien dat zelfstandigen minder vaak problematische schulden hebben (Anderloni & Vandone, 2008). Verder blijkt dat het relatieve aantal mensen met een **werkloosheidsuitkering** behoorlijk afneemt tussen het jaar voordat, en het jaar waarin het wettelijke schuldhulptraject begint.

Sommige groepen zijn extra kwetsbaar voor problematische schulden. Dit betreft vooral mensen met een **lager opleidingsniveau** en mensen uit huishoudens met slechts één volwassene, waaronder **éénoudergezinnen in het bijzonder**. Ouderen en jongeren hebben daarentegen beduidend minder vaak problematische schulden. Dat ouderen minder vaak schulden hebben is in lijn met eerdere bevindingen dat ouderen schulden zoveel mogelijk vermijden (Anderloni & Vandone, 2008). Dat jongvolwassenen het minst vaak problematische schulden hebben kan een vertekend beeld veroorzaken. Uit het aantal wanbetalers van de zorgpremie blijkt dat schulden, net zoals in de Scandinavische landen (Aaltonen, 2013; Hohnen et al., 2019; Oksanen et al., 2016), wel degelijk onder jongvolwassenen voorkomen. Achterstanden met het betalen van de zorgpremie vormen een sterke voorspeller van problematische schulden drie jaar later, wat op een **dreigend probleem onder deze jongvolwassenen wijst**. In de Veenkoloniën spelen problematische schulden niet specifiek onder westerse migranten en migranten uit

Nederlands taalgebied. Het hebben van een niet-westerse migratieachtergrond doet de kans op problematische schulden zelfs afnemen.

Problematische schulden zijn niet evenredig verspreid binnen de regio wat er op duidt dat de ruimtelijke context een rol speelt bij schuldproblematiek. Tussen gemeenten valt een verschil in het aantal problematische schulden waar te nemen, waarbij in het Groningse deel van de Veenkoloniën relatief de meeste problematische schulden voorkomen. **De spreiding in het aantal problematische schulden is op buurniveau echter het grootst.** Het merendeel van de spreiding tussen buurten kan verklaard worden doordat buurten verschillend zijn samengesteld. Dat er relatief meer problematische schulden in stedelijk gebied zijn te vinden kan vooral verklaard worden door het lagere gemiddelde buurtinkomen in stedelijk gebied. Na controle op alle beschikbare factoren blijft er nog steeds een spreiding tussen buurten over van 3,2% die **hoofdzakelijk aan buurteffecten** (Brady, 2019; Harding, 2010; Sharkey, 2013) toegeschreven kan worden.

De directe samenhang tussen arme ouder(s) en problematische schulden is niet aantoonbaar. Bij mensen met een arme vader of moeder worden problematische schulden echter wel vaker waargenomen in vergelijking met mensen die geen arme ouder(s) hebben. Toch blijkt dat **het hebben van een arme ouder geen (directe) significante bijdrage te leveren** aan de kans op problematische schulden. Het hebben van arme samenwonende ouders laat een omgekeerd effect zien wat erop duidt dat mensen met arme ouders een minder grote kans hebben op problematische schulden. Het vermoede negatieve effect van de familiecontext op problematische schulden is op basis van dit onderzoek dus niet bewezen.

5.2 DISCUSSIE

In dit onderzoek heb ik problematische schulden in de Veenkoloniën geanalyseerd. Hiervoor heb ik toegang gehad tot de CBS microdata, de meest **volledige en gedetailleerde dataset** met persoonsinformatie in Nederland. Doordat er relatief veel factoren in de regressiemodellen zijn opgenomen, is een gedetailleerd beeld naar de **structurele oorzaken** achter problematische schulden gemaakt. Toch is er een aantal zaken van invloed geweest op dit onderzoek die niet onbesproken gelaten kunnen worden. Deze liggen deels in de opzet en deels in de resultaten van dit onderzoek. In deze paragraaf worden deze zaken eerst bediscussieerd waarna wordt afgesloten met **aanbevelingen** voor vervolgonderzoek.

Discussie over de opzet van het onderzoek

Met dit onderzoek is de groep die het wettelijke schuldhulptraject volgt onderzocht. Het CBS (2019) heeft echter laten zien dat een ongeveer even **grote groep mensen ook een minnelijk traject** volgt. Uit het onderzoek van Jungmann et al. (2014) blijkt dat voor deze groep de schuldproblematiek ook aanzienlijk is. De data hierover wordt beheerd door het Bureau Krediet Registratie (BKR). Ik heb geprobeerd deze voor dit onderzoek te verkrijgen. Doordat dit niet is gelukt, heb ik het schuldenprobleem in de Veenkoloniën slechts voor een deel kunnen onderzoeken. Verder zijn in dit onderzoek **verhuisbewegingen niet meegenomen**. Hierdoor is niet met zekerheid vast te stellen welk deel van de schulden in het onderzoeksgebied zijn ontstaan en welk deel ernaartoe is verhuisd. Daarnaast gaan de resultaten van dit onderzoek deels voorbij aan **de bijzondere cultuur-historische achtergrond** (Edzes & Strijker, 2017) en de langgerekte lintbebouwingen die zo typerend zijn voor de streek. Zo komt bijvoorbeeld naar voren dat in de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Coevorden relatief weinig mensen met problematische schulden wonen. Deze gemeenten bestaan deels uit zandgebied wat door kapitaalcrachtige tweeverdieners en senioren als een aantrekkelijke woonomgeving wordt gezien (Movisie, 2012). Doordat deze groepen minder in aanraking komen met problematische schulden was het te verwachten dat het relatieve aantal mensen met problematische schulden in deze gemeenten lager ligt.

De reden dat hiervoor is gekozen, is dat dit onderzoek zich **richt op de actuele situatie in het onderzoeksgebied** en niet zozeer op de historische structuur van het gebied. Verder is voor dit onderzoek een variabele die de stedelijkheid van buurten vaststelt op basis van adressendichtheid gebruikt. Voor de lintdorpen in het onderzoeksgebied kan dit de situatie wellicht wat vertekenen. Hier is op gecontroleerd en de variabele stedelijkheid blijkt een accurate indicatie van welke buurten wel en niet wat als stedelijk gebied beschouwd wordt te geven.

Discussie van de resultaten

Hoewel **geslacht als controlevariabele** is opgenomen leverde deze factor toch een opmerkelijk resultaat op. Geslacht was in Basismodel III en IV significant terwijl deze in Basismodel I en II niet significant bleek te zijn. Dit is opvallend aangezien geslacht in de onderzochte data een **statisch persoonskenmerk** is. Dit ligt mogelijk aan de (beperkte) verschillen in groepsgroottes tussen de Basismodellen. Toch acht ik dit niet heel waarschijnlijk omdat de **standaard errors van de coëfficiënten nauwelijks verschillen** tussen de modellen. Wat het verschil verder kan verklaren is wat Boyd & Crawford (2012) omschrijven als patronen in de data die in de werkelijkheid niet bestaan. Dit valt echter niet met zekerheid te zeggen.

Naar aanleiding van het literatuuronderzoek werden meer problematische schulden onder jongvolwassenen verwacht. Het is verklaarbaar dat deze niet zijn gevonden. Er zitten immers gemiddeld vijf jaren tussen de eerste schulden en de aanvraag tot schuldhulpverlening (Jungmann et al., 2014). Om na te gaan in hoeverre jongvolwassenen toch risico lopen op problematische schulden is bij de **factor leeftijd ook de achterstanden** met het betalen van de zorgpremie geanalyseerd. Hoewel een achterstand van de zorgpremie ook een schuld betreft, overlappen deze schulden niet met de voor dit onderzoek gebruikte definitie van problematische schulden. In het wettelijke schuldhulptraject worden alle openstaande schulden namelijk overgenomen door de bewindvoerder waardoor het niet mogelijk is om een achterstand bij de zorgpremie te hebben op het moment dat het wettelijke schuldhulptraject wordt gevolgd. Achterstanden bij het betalen van de (voor iedereen verplichte) zorgpremie vormen een **sterke indicatie voor problematische schulden**. Ze komen dusdanig vaak voor onder jongvolwassenen dat dit mij aanleiding gaf om deze resultaten ook te laten zien.

De relaties tussen **problematische schulden en migratieachtergronden** kennen enkele opvallende zaken. Zo spreken de uitkomsten van de regressie-analyses van dit onderzoek de uitkomsten van het CBS (2019) tegen dat problematische schulden vooral voorkomen onder niet-westerse migranten. Dit kan mogelijk verklaard worden door verschillen in de onderzochte groep. Zo kent de Veenkoloniën met 9.7% relatief **weinig mensen met een migratieachtergrond** ten opzichte van het Nederlands gemiddelde van 22,6% (CBS, 2020). Daarnaast is het goed denkbaar dat de groep niet-westerse migranten die in de Veenkoloniën woont geen representatieve afspiegeling vormt. Wat verder opvalt is dat er circa **drie keer vaker** problematische schulden onder westerse migranten zijn te vinden terwijl de regressie-analyses geen verband tussen deze groep en problematische schulden laten zien. Dit kan deels verklaard worden doordat **mogelijke effecten verborgen** worden door andere, sterkere, factoren zoals het inkomen of opleidingsniveau. Verder speelt voor deze groep een mogelijk probleem met het ontbreken van data over het opleidingsniveau. Opleidingen behaald in het **buitenland zijn minder precies geregistreerd**. Het is goed voor te stellen dat lager opgeleiden uit westerse landen een minder groot belang hebben om hun opleiding in Nederland te laten erkennen waardoor zij uit de data vallen. Doordat hoger opgeleiden dit belang wel hebben kan het beeld vertekenen waardoor zij oververtegenwoordigd raken in de regressiemodellen. Dit heb ik niet opgemerkt voordat ik resultaten uit de afgesloten microdata omgeving heb gehaald waardoor hier niet op is gecontroleerd.

Hoewel inkomen een behoorlijk sterke voorspeller van problematische schulden is gebleken, komen problematische schulden niet uitsluitend onder huishoudens met lage inkomens voor. Dit blijkt uit de **165 (7,4%) huishoudens in de bovenste twee inkomenskwintielen** waar problematische schulden zijn waargenomen. Een deel hiervan kan zijn ontstaan door mensen die het wettelijke schuldhulptraject volgen en **zijn terugverhuisd naar hun ouders of bij kennissen** zijn gaan wonen om kosten te besparen. In dit onderzoek is het huishoudinkomen aan alle leden van het huishouden toegekend. Hierdoor kan aan deze groep een ander inkomen zijn toegekend dan dat de persoon met problematische schulden zelf daadwerkelijk verdiend. Op basis van dit onderzoek kan niet precies worden aangeven in hoeverre dit heeft gespeeld. Opvallend aan de **relatie tussen een eigen onderneming en problematische schulden** is dat het effect tussen de vier modellen veranderde **van positief naar negatief**. Dat een eigen onderneming significant bij zou dragen werd niet verwacht op basis van de bevindingen van Anderloni & Vandone (2008). Een mogelijke verklaring is dat de positieve bijdrage aan problematische schulden die in Basismodel IV zijn gemeten ontstaan zijn doordat een deel van deze groep **ondernemers later failliet** gaat. Waarschijnlijk leiden de schulden die uit dit faillissement ontstaan tot een **aanvraag tot het wettelijke schuldhulptraject**. Doordat het verloop van deze ondernemingen niet is onderzocht kan dit echter niet met zekerheid vastgesteld worden.

De spreiding die aan de hand van de Buurtmodellen niet verklaard kan worden is **toegeschreven aan de buurteffecten** die in het theoretisch kader zijn beschreven. Met dit onderzoek kan echter niet precies verklaard worden wat voor soort buurteffecten dit zijn, maar ik vermoed dat dit de door Visser et al. (2019) beschreven gevoelens van **minderwaardigheid en het lagere vertrouwen in de overheid en maatschappij** onder sommige groepen in het onderzoeksgebied zijn.

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat het hebben van **arme ouder(s)** niet direct tot een significant hogere kans op problematische schulden leidt. Dit kan komen doordat problematische schulden ronduit geen relatie hebben met de inkomenspositie van ouders. Het is echter ook mogelijk dat andere factoren het **intergenerationele effect verbergen**. Verschillende onderzoeken naar intergenerationele armoede hebben laten zien dat er een verband bestaat tussen het **opleidingsniveau van ouders en kinderen**. Kinderen van lager opgeleide ouders hebben zelf ook vaker een lager opleidingsniveau (Bird & Higgins, 2011). Het sterke effect van het opleidingsniveau op problematische schulden kan eventuele intergenerationele effecten hebben verborgen. Voor mensen van wie de ouders bij elkaar zijn, spelen wellicht andere factoren een rol. Het is goed denkbaar dat een armoedige maar **stabiele gezinssituatie een positief effect** heeft op kinderen. Verder kent de data een aantal beperkingen. Zo waren er geen accurate inkomensgegevens van voor 2011, was niet vast te stellen bij welke ouder(s) een persoon is opgegroeid en was het niet mogelijk om alle kind-ouderrelaties in kaart te brengen. Door deze beperkingen kan het zijn voorgekomen dat kinderen **onterecht aan een ouder zijn gekoppeld** waar ze niet zijn opgegroeid en dat ouders **onterecht als arm dan wel niet-arm** zijn gecategoriseerd.

Aanbevelingen

De opzet van het wettelijke schuldhulptraject is om mensen uit een uitzichtloze schuldsituatie te helpen door hun schulden na een saneringsperiode kwijt te schelden. Het traject vergt door de relatief lange duur en het strenge leefgeldbudget wat wordt toegewezen een behoorlijk grote inspanning van mensen. Dit kan leiden tot sociale exclusie, verslechterde mentale gezondheid en kan de opvoeding van eventuele kinderen op negatieve wijze beïnvloeden. Het traject voorziet alleen in het oplossen van de schuld zelf en leidt dus niet tot veranderingen in de achterliggende structurele factoren. Verder onderzoek kan zich richten op de vraag in hoeverre het wettelijk schuldhulptraject een duurzame verbetering voor het oplossen van schuldproblemen vormt. Ook raad ik aan om met alle geregistreerde schulden een **integraal beeld** van de schuldenproblematiek in het onderzoeksgebied te maken. Wat betreft het verband tussen de buurteffecten

en problematische schulden liggen er vragen open welke mechanismen hier precies spelen. Met een kwalitatief onderzoek gericht op buurten waar schuldenproblematiek relatief veel voorkomt kan dit worden onderzocht. Tot slot zou ik aanbevelen om ook de **intergenerationele relaties zowel kwantitatief als kwalitatief** verder te onderzoeken. Dat samenwonende arme ouders bijdragen aan een afname op problematische schulden was een opvallend resultaat wat om meer onderzoek vraagt.

6 REFERENTIES

Geraadpleegde literatuur

- Aaltonen, S. (2013). 'Trying to push things through': forms and bounds of agency in transitions of school-age young people. *Journal of Youth Studies*, 16(3), 375-390.
- Achtziger, A., Hubert, M., Kenning, P., Raab, G., & Reisch, L. (2015). Debt out of control: The links between self-control, compulsive buying, and real debts. *Journal of Economic Psychology*, 49, 141-149.
- Anderloni, L., & Vandone, D. (2008). Households over-indebtedness in the economic literature. *Universit'a degli Studi di Milano Working Paper*, 46, 775.
- Archer, K. J., & Lemeshow, S. (2006). Goodness-of-fit test for a logistic regression model fitted using survey sample data. *The Stata Journal*, 6(1), 97-105.
- Bird, K., & Higgins, K. (2011). Stopping the intergenerational transmission of poverty: Research highlights and policy recommendations. *Chronic Poverty Research Centre (CPRC) Working Paper*.
- Boyd, D., & Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, communication & society*, 15(5), 662-679.
- Brady, D. (2019). Theories of the Causes of Poverty. *Annual Review of Sociology*, 45, 155-175.
- Dessart, W. C. A. M., & Kuylens, A. A. A. (1986). The nature, extent, causes, and consequences of problematic debt situations. *Journal of Consumer Policy*, 9(3), 311-334.
- Duncan, G. J., Yeung, W. J., Brooks-Gunn, J., & Smith, J. R. (1998). How much does childhood poverty affect the life chances of children?. *American sociological review*, 406-423.
- Edzes, A. J. E., & Strijker, D. (2017). Overerfbare armoede in de Veenkoloniën: Vijfjarig onderzoek. *Sociaal Bestek*, 79(6), 34-36.
- Edzes, A. J. E., Visser, S., Strijker, D., & Rijnks, R. (2019). Dé arme bestaat niet. *Sociaal Bestek*, 81(5-6), 17-19.
- Forlicz, M., & Rólczyński, T. (2019). Overdue debt and selected personality traits—a research based on international surveys. *Journal of International Studies*, 12(3), 198-211.
- Ham, M. van, Tammaru, T., de Vuijst, E., & Zwiers, M. (2016). Spatial segregation and socio-economic mobility in European cities. *IZA Discussion Papers*, No. 10277, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- Harding, D. J. (2010). *Living the drama: Community, conflict, and culture among inner-city boys*. University of Chicago Press.
- Harper, C., Marcus, R., & Moore, K. (2003). Enduring poverty and the conditions of childhood: lifecourse and intergenerational poverty transmissions. *World development*, 31(3), 535-554.
- Haushofer, J., & Fehr, E. (2014). On the psychology of poverty. *Science*, 344(6186), 862-867.
- Hay, I. (2010). *Ethical Practice in Geographical Research*. In: N. Clifford, S. French & Gill Valentine (Red). *Key Methods in Geography*. 2^e editie. Thousand Oaks (CA): Sage Publications Ltd.
- Hedman, L., Manley, D., Van Ham, M., & Östh, J. (2015). Cumulative exposure to disadvantage and the intergenerational transmission of neighbourhood effects. *Journal of Economic Geography*, 15(1), 195-215.
- Hohnen, P., Gram, M., & Jakobsen, T. B. (2019). Debt as the new credit or credit as the new debt? A cultural analysis of credit consumption among Danish young adults. *Journal of Youth Studies*, 1-15.
- Hulme, D., & Shepherd, A. (2003). Conceptualizing chronic poverty. *World development*, 31(3), 403-423.
- Kempson, E., & Atkinson, A. (2006). *Overstretched: people at risk of financial difficulties*. Personal Finance Research Centre-University of Bristol, London.
- Langley, P. (2014). Consuming credit. *Consumption, Markets and Culture* 17 (5): 417–428.
- Lea, S. E., Webley, P., & Levine, R. M. (1993). The economic psychology of consumer debt. *Journal of economic psychology*, 14(1), 85-119.
- Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E., & Zhao, J. (2013). Poverty impedes cognitive function. *science*, 341(6149), 976-980.
- Massey, D. S., & Fischer, M. J. (2000). How segregation concentrates poverty. *Ethnic and racial studies*, 23(4), 670-691.
- McEwen, C. A., & McEwen, B. S. (2017). Social structure, adversity, toxic stress, and intergenerational poverty: An early childhood model. *Annual Review of Sociology*, 43, 445-472.
- Mehmetoglu, M. & Jakobsen, T. G. (2017). *Applied Statistics Using Stata: A Guide for the Social Sciences*. 1^e editie. Thousand Oaks (CA): Sage Publications Ltd.
- Mewse, A. J., Lea, S. E., & Wrapson, W. (2010). First steps out of debt: Attitudes and social identity as predictors of contact by debtors with creditors. *Journal of Economic Psychology*, 31(6), 1021-1034.
- Mouw, T. (2000). Job relocation and the racial gap in unemployment in Detroit and Chicago, 1980 to 1990. *American Sociological Review*, 730-753.
- Mullainathan S, Shafir E. (2013). *Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Amsterdam: Maven Publishing.
- Ng, E. C. W., Lai, M. K., Suet, W., Lau, Y., & Chan, C. C. (2015). Psychology responds to intergenerational poverty in Hong Kong. *Humanitarian Work Psychology and the Global Development Agenda: Case studies and interventions*, 28.
- Oksanen, A., Aaltonen, M., & Rantala, K. (2016). Debt problems and life transitions: A register-based panel study of Finnish young people. *Journal of Youth Studies*, 19(9), 1184-1203.
- Page, M. E., & Stevens, A. H. (2004). The economic consequences of absent parents. *Journal of Human Resources*, 39(1), 80-107.
- Rijnks, R. H., & Strijker, D. (2013). Spatial effects on the image and identity of a rural area. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 103-111.
- Rijnks, R. H., Koster, S., & McCann, P. (2019). The Neighbour's Effect on well-Being: How Local Relative Income Differentials Affect Resident's Subjective Well-Being. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 110(5), 605-621.
- Rip, A., & Kemp, R. (1998). Technological change. *Human choice and climate change*, 2(2), 327-399.
- Sandel, M., Faugno, E., Mingo, A., Cannon, J., Byrd, K., Garcia, D. A., ... & Jarrett, R. B. (2016). Neighborhood-level interventions to improve childhood opportunity and lift children out of poverty. *Academic pediatrics*, 16(3), S128-S135.

- Sawa, T. (1978). Information criteria for discriminating among alternative regression models. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1273-1291.
- Sharkey, P. (2013). *Stuck in place: Urban neighborhoods and the end of progress toward racial equality*. University of Chicago Press.
- Studenmund, A. H. (1997). *Using a practical guide econometrics*. Boston: Addison-Wesley Educational Publishers.
- Vartanian, T. P., Walker Buck, P., & Gleason, P. (2007). Intergenerational neighborhood-type mobility: examining differences between blacks and whites. *Housing Studies*, 22(5), 833-856.
- Visser, S., Strijker, D., Edzes, A., & Rijnks, R. (2019). *Onderzoek Intergenerationele Armoede: Voortgangsrapportage 2017-2019*. Rijksuniversiteit Groningen: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.
- Wagmiller, R. L., & Adelman, R. M. (2009). *Childhood and intergenerational poverty: The long-term consequences of growing up poor*.

Overige bronnen

- Algemene Rekenkamer (2016). *Aanpak van laaggeletterdheid*. Den Haag: De Algemene Rekenkamer.
- Ape (2011). *Kosten en baten van schuldhulpverlening*. Den Haag: Aarts De Jong Wilms Goudriaan Public Economics B.V.
- Bos (2009). Preventie en bestrijding van stille armoede en sociale uitsluiting. Beschikbaar via: https://zoek-officielebekendmakingen-nl.proxy-ub.rug.nl/kst-24515-173.html#related_documentsAnchor [kamerbrief]. Laatst geraadpleegd op 05 augustus 2020.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). *Armoede en sociale uitsluiting*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). *Verkenning geregistreerde problematische schulden*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). *Hoeveel mensen met een migratieachtergrond wonen in Nederland?* Beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland> [online]. Laatst geraadpleegd op 18 juni 2020.
- Centraal Planbureau (2020). *Juniraming 2020*. Beschikbaar via: <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Juniraming-2020.pdf> [online]. Laatst geraadpleegd op 18 juni 2020.
- CMO STAMM (2018). *Armoede van generatie op generatie in de Veenkoloniën*. Beschikbaar via: https://armoedegroningen.nl/wp-content/uploads/2020/05/feitenblad-armoede-van-generatie-op-generatie_oktober-2018.pdf [online]. Laatst geraadpleegd op 13 juli 2020.
- CMO STAMM (2019). *Veenkoloniën: arme ouders hebben vijf keer vaker arme kinderen* Infobladen. Beschikbaar via: <https://sociaalplanbureaugroningen.nl/wordpress/wp-content/uploads/2019/10/Feitenblad-generatie-armoede-Veenkoloni%C3%ABn-10-oktober-2019.pdf> [online]. Laatst geraadpleegd op 09 juni 2020.
- CMO STAMM (2020). *Armoede en schuldhulpverlening in coronatijden*. Beschikbaar via: <https://cmostamm.nl/armoede-en-schuldhulpverlening-in-coronatijden/> [online]. Laatst geraadpleegd op 18 juni 2020.
- Commissie Schuldenproblematiek (1994). *Schulden: naar. Nieuwe impulsen in de schuldenproblematiek*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Fransman (2019). *Humaner schuldbeleid brengt welvaartswinst*. Economisch Amsterdam: Statistische Berichten.
- Jungmann, N. & Anderson, M. (2011). *Vroegsignalering moet en kan!* Nederhorst den Berg: Social Force.
- Jungmann, N., Lems, E., Vogelpoep, F., Beek, G. van & Westorp, P. (2014). *Onoplosbare schuldsituaties*. Hogeschool Utrecht: Utrecht.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2018). *Tweede Voortgangsrapportage Actieplan Bevolkingsdaling*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Movisie (2012). *Krimp in beeld. De sociale gevolgen van demografische veranderingen*. Utrecht: Movisie.
- Nibud (2012). *Schuldhulpverlening in Bedrijf. Op weg naar effectieve schuldhulp. Financiële problemen op de werkvloer*. Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting. Utrecht: Stichting Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting & Divosa.
- Nibud (2014). *Overkoepelende blik op de omvang en preventie van schulden in Nederland*. Utrecht: Stichting Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.
- Ombudsman (2012). *Tips voor schuldhulpverlening*. Den Haag: De Nationale Ombudsman.
- Ombudsman (2015a). *Brief aan staatssecretaris Wiebes van Financiën over dwangverrekening toeslagen*. Den Haag: De Nationale Ombudsman.
- Ombudsman (2015b). *Brief aan staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over de verbetering van de beslagvrije voet*. Den Haag: De Nationale Ombudsman.
- Panteia (2015). *Huishoudens in de rode cijfers 2015: Over schulden van Nederlandse huishoudens en preventiemogelijkheden*. Zoetermeer: Panteia.
- Raad voor Rechtsbijstand (2018). *Monitor Wsnp Veertiende meting over het jaar 2017*. Oosterwijk: Wolf Legal Publishers.
- Regioplan (2011). *Schuldhulpverlening loont!* Utrecht/Amsterdam: Hogeschool Utrecht en Regioplan.
- Rijksoverheid (2019). *Miljoenennota 2020*. Den Haag: Rijksoverheid Nederland.
- Schouders Eronder (2018). *Vroegsignalering schulden lessen uit de praktijk*. Utrecht: Schouders Eronder.
- Schulden. (2020). In *Van Dale online woordenboek*. Geraadpleegd via <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/schuld#.XIUUwG5FyUk> (laatst bezocht op 25-02-2020).
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2020). *Uitvoeringstoets AMvB Wgs*. [online]. Beschikbaar via: https://vng.nl/sites/default/files/2020-01/20191219_brief-kabinet_uitvoeringstoets-amvb-wgs.pdf (laatst geraadpleegd op: 15-07-2020)
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2016). *Eigen schuld. Een gedragswetenschappelijk perspectief op problematische schulden*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

APPENDIX A – DATA BEWERKINGEN

Voor het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen is een equivalentiefactor gebruikt. In deze berekening is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen. Voor deze huishoudens is de factor gelijk aan 1. Voor elke extra volwassene wordt vervolgens 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd.

$$E = \{Pv + (0,1 * Pk)\} 0,5 \quad (A.1)$$

In deze formule staat E voor de equivalentiefactor, Pv voor het aantal volwassenen en Pk het aantal kinderen tot 18 jaar in het huishouden. In Fout! Verwijzingsbron niet gevonden. is een overzicht van de equivalentiefactoren van de meest voorkomende huishoudsamenstellingen te vinden.

Aantal volwassenen	Aantal kinderen (jonger dan 18 jaar)				
	0	1	2	3	4
1	1,00	1,33	1,51	1,76	1,95
2	1,37	1,67	1,88	2,06	2,28
3	1,73	1,95	2,14	2,32	2,49
4	2,00	2,19	2,37	2,53	2,68

Tabel A1: Equivalentiefactoren van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen voor de meest voorkomende huishoudsamenstellingen

Variabele	Groepen in bronbestand
Laag opleidingsniveau	Basisonderwijs, vmbo, de eerste 3 leerjaren havo/vwo en mbo-1
Midden opleidingsniveau	Bovenbouw havo/vwo, mbo-2, mbo-2 en mbo-4
Hoog opleidingsniveau	Al het onderwijs op hbo en wo niveau

Tabel A2: Aanpassingen in de groepsindelingen van de factor opleidingsniveau ten opzichte van bronbestand.

APPENDIX B – DIAGNOSES REGRESSIEMODELLEN

Log likelihood:	- 7157,2061	Number of obs.:	155.605
		LR chi ² (2):	3734,63
		Prob > chi ² :	0,0000
		Pseudo R ²	0,2008

In Wsnp traject	Coefficient	Standard Error	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
_hat	-0,2897198	0,0955846	-3,03	0,002	-0,4770623	-0,1023774
_hatsq	-0,1919058	0,0141988	-13,52	0,0000	-0,2197349	-0,1640767
_cons	-1,791762	0,1497638	-11,96	0,0000	-2,085294	-1,498231

Note: 399 failures and 0 successes completely determined.

Tabel B1: Resultaten linktest van Model 1.

Log likelihood:	- 7157,2061	Number of obs.:	154.844
		LR chi ² (2):	4056,03
		Prob > chi ² :	0,0000
		Pseudo R ²	0,2219

In Wsnp traject	Coefficient	Standard Error	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
_hat	-0,3611023	0,0889495	-4,06	0,0000	-0,5354401	-0,1867645
_hatsq	-0,2053409	0,0133039	-15,43	0,0000	-0,2314161	-0,1792656
_cons	-1,831995	0,1391751	-13,16	0,0000	-2,104773	-1,559217

Note: 628 failures and 0 successes completely determined.

Tabel B2: Resultaten linktest van Model 2.

Log likelihood:	- 7745,19	Number of obs.:	168.779
		LR chi ² (2):	3991,95
		Prob > chi ² :	0,000
		Pseudo R ²	0,2049

In Wsnp traject	Coefficient	Standard Error	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
_hat	-0,106	0,086	-1,240	0,215	-0,274	0,061
_hatsq	-0,163	0,013	-13,040	0,000	-0,188	-0,139
_cons	-1,528	0,136	-11,280	0,000	-1,794	-1,263

Note: 475 failures and 0 successes completely determined.

Tabel B3: Resultaten linktest van Model 3.

Log likelihood:	- 7744,88	Number of obs.: 168.304				
		LR chi ² (2): 3736,24				
		Prob > chi ² : 0,000				
		Pseudo R ² : 0,1943				
In Wsnp traject	Coefficient	Standard Error	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
_hat	-0,069	0,092	-0,760	0,448	-0,249	0,110
_hatsq	-0,156	0,013	-11,740	0,000	-0,182	-0,130
_cons	-1,511	0,145	-10,390	0,000	-1,796	-1,226

Note: 432 failures and 0 successes completely determined.

Tabel B4: Resultaten linktest van Model 4.

Log likelihood:	- 7157,2061	Number of obs.: 153.702				
		LR chi ² (2): 3415,94				
		Prob > chi ² : 0,0000				
		Pseudo R ² : 0,1991				
In Wsnp traject	Coefficient	Standard Error	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
_hat	-0,0550534	0,0932139	-0,59	0,555	-0,2377494	0,1276425
_hatsq	-0,1546152	0,0136102	-11,36	0,0000	-0,1812908	-0,1279396
_cons	-1,48728	0,1481276	-10,04	0,0000	-1,777604	-1,196955

Note: 399 failures and 0 successes completely determined.

Tabel B5: Resultaten linktest van Model 11.

	Model				
	1	2	3	4	11
Number of observations	170.387	169.577	168.779	168.304	168.304
Number of covariate patterns	170.139	169.327	168.511	168.044	168.140
Pearson chi ² (130376)	134.314	120.957	129.741	133.642	129.461
Prob > chi ²	<u>1,00</u>	<u>1,00</u>	<u>1,00</u>	<u>1,00</u>	<u>1,00</u>

Tabel B6: Resultaten van de Goodness-of-fit test.

Model:	N	LL(null)	LL(Model)	df	AIC	BIC
1	170.387	-10012,74	-8088,687	17	16211,37	16382,15
2	169.577	-9845,153	-7784,607	17	15603,21	15773,91
3	168.779	-9741,159	-7850,766	17	15735,53	15906,15
4	168.304	-9612,999	-7829,467	17	15692,93	15863,5
11	168.304	-9612,999	-7744,874	19	15527,75	15718,38

Tabel B7: Resultaten van de Akaike's en Schwarz's Bayesian information criteria.

Variable	VIF	1/VIF
Gekwadrateerde leeftijd	45,86	<u>0,021808</u>
Leeftijd	41,92	<u>0,023856</u>
Pensioen/Inkomen uit eigen vermogen	1,73	0,576521
Opleidingsniveau hoog	1,67	0,598888
Opleidingsniveau middel	1,6	0,62582
Inkomen (log)	1,35	0,741918
Bijstand	1,26	0,792525
Ziekte/arbeidsongeschikt	1,08	0,923819
Niet westerse migrant	1,05	0,949884
Werkloosheidsuitkering	1,04	0,958569
Eigen Onderneming	1,03	0,972479
Vrouw	1,01	0,989493
Westerse migrant	1,01	0,99021
Migrant uit NL sprekend gebied		
Mean VIF	6,55	

Tabel B8: Resultaten VIF-test van Model 4.

Integration points	3	4	5	6	7	15
var(_cons)	0,218249	0,222195	0,222109	0,222069	0,222108	0,22211
% verschil t.o.v. 15 int points	1,74%	-0,04%	0,00%	0,02%	0,00%	-
_cons	-3,13327	-3,13549	-3,13544	-3,13542	-3,13543	-3,13545
	0,07%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	-
Log likelihood	-7762,37	-7762,07	-7762,08	-7762,08	-7762,08	-7762,08

Tabel B9: Verschil in de coëfficiënten op verschillende integration points voor Model 4.

APPENDIX C - RESULTATEN

Factor	Wel	Niet	Totaal	X ^{2*}
Geslacht				0,033
Vrouw	1.154	152.542	153.696	
Man	1.071	154.989	156.060	
<u>Totaal</u>	2.225	307.531	309.756	
Leeftijd				0,000
18 – 25 jaar	39	29.638	29.677	
26 – 35 jaar	469	35.843	36.312	
36 – 45 jaar	630	44.305	44.935	
46 – 55 jaar	720	61.008	61.728	
56 – 65 jaar	313	62.433	62.746	
66 jaar en ouder	54	74.304	74.358	
<u>Totaal</u>	2.225	307.531	309.756	
Migratieachtergrond				0,000
Autochtoon	1.953	277.929	279.882	
Migrant uit NI taalgebied	59	7.861	7.920	
Westerse migrant	61	2.821	2.882	
Niet westerse migrant	152	18.920	19.072	
<u>Totaal</u>	2.225	307.531	309.756	
Opleidingsniveau				0,000
Laag	801	44.795	45.596	
Middel	1.052	87.720	88.772	
Hoog	119	36.682	36.801	
<u>Totaal</u>	1.972	169.197	171.169	

Tabel C1: Overzicht tellingen persoonlijke kenmerken.

* P-waarden afkomstig uit de Pearson Chi-kwadraattoets

	Wel	Niet	Totaal	X ^{2*}
Huishoudsamenstelling				0,000
Éénpersoonshuishouden	570	56.014	56.584	
Eenoudergezin met minderejarige kinderen	273	8.205	8.478	
Eenoudergezin met meerderjarige kinderen	74	9.448	9.522	
Paar	427	118.492	118.919	
Paar met minderjarige kinderen	687	72.923	73.610	
Paar met meerderjarige kinderen	172	39.655	39.827	
<u>Totaal</u>	2.203	304.737	306.940	
Inkomen				0,000
1 ^{ste} kwintiel	1.404	60.404	61.808	
2 ^{de} kwintiel	444	61.373	61.817	
3 ^{de} kwintiel	209	61.593	61.802	
4 ^{de} kwintiel	108	61.691	61.799	
5 ^{de} kwintiel	57	61.743	61.800	
<u>Totaal</u>	2.222	306.804	309.026	
Inkomstenbron				0,000**
Loon uit arbeid				
t(0)	959	160.837	161.796	
t(-1)	845	162.922	163.767	
t(-2)	869	166.208	167.077	
t(-3)	929	168.407	169.336	
Eigen onderneming				
t(0)	24	20.790	20.814	
t(-1)	68	20.887	20.955	

t(-2)	128	20.708	20.836	
t(-3)	184	20.588	20.772	
Werkloosheidsuitkering				
t(0)	41	2.988	3.029	
t(-1)	99	3.517	3.616	
t(-2)	124	4.009	4.133	
t(-3)	114	4.765	4.879	
Bijstand				
t(0)	454	9.323	9.777	
t(-1)	492	9.636	10.128	
t(-2)	433	9.865	10.298	
t(-3)	339	10.074	10.413	
Andere sociale voorziening				
t(0)	150	5.199	5.349	
t(-1)	155	5.166	5.321	
t(-2)	124	4.952	5.076	
t(-3)	115	4.742	4.857	
Uitkering ziekte of arbeidsongeschiktheid				
t(0)	228	12.817	13.045	
t(-1)	214	12.857	13.071	
t(-2)	185	12.803	12.988	
t(-3)	176	13.049	13.225	
Pensioen/eigen vermogen				
t(0)	109	90.773	90.882	
t(-1)	92	87.742	87.834	
t(-2)	102	84.182	84.284	
t(-3)	108	81.102	81.210	

Tabel C2: Overzicht tellingen huishoudkenmerken.

* P-waarden afkomstig uit de Pearson Chi-kwadraattoets

** Op alle vier de meetmomenten laat de Chi-kwadraattoets een P-waarde van < 0,000 zien.

Factor	Wel	Niet	Totaal	X ^{2*}
Wanbetaler Zorgverzekeringswet				
t(0)	60	6.485	6.545	--
t(-1)	679	6.815	7.494	
t(-2)	762	6.815	7.577	
t(-3)	743	6.621	7.364	
Stedelijkheid buurt				0,033
Niet stedelijk	1.376	222.157	223.533	
Stedelijk	849	85.374	86.223	
<u>Totaal</u>	307.531	2.225	309.756	
Armoede moeder				0,000
Arm	128	6.944	139.056	
Niet arm	1.185	137.871	7.072	
<u>Totaal</u>	1.313	144.815	146.128	
Armoede vader				0,000
Arm	58	3.902	112.358	
Niet arm	986	111.372	3.960	
<u>Totaal</u>	1.044	115.274	116.318	
Armoede ouders				0,214
Arm	17	1.769	81.565	
Niet arm	573	80.992	1.786	
<u>Totaal</u>	590	82.761	83.351	

Tabel C3: Overige tellingen

Multi-level random Intercept op t(-3):		Buurtmodel I		Buurtmodel II		Buurtmodel III		Buurtmodel IV	
Factor	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	
Geslacht									
[referentie = man]									
Vrouw			0,125**	(0,053)	0,105**	(0,051)	0,106**	(0,051)	
Leeftijd			0,318***	(0,017)	0,327***	(0,017)	0,326***	(0,017)	
Leeftijd gekwadeerd			-0,004***	(0,000)	-0,004***	(0,000)	-0,004***	(0,000)	
Migratieachtergrond									
[referentie = autochtoon]									
Migrant uit NI taalgebied			0,133	(0,163)	0,167	(0,157)	0,158	(0,157)	
Westerse migrant			-0,069	(0,101)	-0,102	(0,099)	-0,110	(0,099)	
Niet westerse migrant			-0,673***	(0,158)	-0,738***	(0,155)	-0,760***	(0,155)	
Opleidingsniveau									
[referentie = laag]									
Middel			0,117**	(0,058)	-0,128**	(0,056)	-0,107*	(0,056)	
Hoog			-1,103***	(0,117)	-1,115***	(0,113)	-1,030***	(0,113)	
Inkomen (log)			-0,835***	(0,043)	-0,844***	(0,041)	-0,832***	(0,041)	
Inkomstenbron									
[referentie = loon uit arbeid]									
Eigen onderneming			-0,471***	(0,099)	0,526***	(0,095)	0,558***	(0,095)	
Werkloosheidsuitkering			0,627***	(0,116)	0,692***	(0,110)	0,673***	(0,110)	
Bijstand			0,133*	(0,081)	0,176**	(0,077)	0,149*	(0,077)	
Sociale voorziening overig			0,451***	(0,116)	0,454***	(0,113)	0,427***	(0,113)	
Uitkering ziekte of arbeidsongeschiktheid			0,347***	(0,101)	0,421***	(0,096)	0,393***	(0,096)	
Pensioen/eigen vermogen			0,019	(0,135)	0,022	(0,133)	0,028	(0,132)	
Wanbetaler			2,191***	(0,059)	2,174***	(0,057)	2,153***	(0,057)	
Zorgverzekeringswet									
Stedelijke buurt					0,344***	(0,103)	-0,135	(0,098)	
Gemiddeld inkomen per buurt (log)							-0,0001***	(0,000)	
Constante	-4,944***	(0,068)	-3,135***	(0,518)	-3,233***	(0,520)	-0,0944	(0,623)	
Buurten: Identity									
var(_cons)	0,558	(0,088)	0,231	(0,050)	0,210	(0,044)	0,107	(0,028)	
<u>Regressiemodel statistieken</u>									
Observations	171.169		168.304		168.304		168.304		
Number of groups	486		486		486		486		
Wald chi-squared	-		3395(16)		3416(17)		3503(18)		
LR test vs. logistic model: chibar ² (01)	448,670***		132,620***		133,880***		56,780***		

Tabel C4: Uitkomsten van de Buurtmodellen.

Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.

Multi-level random Intercept op t(-3):	Intergenerationeel Model I		Intergenerationeel Model II		Intergenerationeel Model III	
Factor	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
Geslacht						
[referentie = man]						
Vrouw	0,179***	(0,064)	0,209***	(0,072)	0,117	(0,096)
Leeftijd	0,355***	(0,025)	0,376***	(0,031)	0,371***	(0,043)
Leeftijd gekwadeerd	-0,004***	(0,000)	-0,005***	(0,000)	-0,004***	(0,001)
Migratieachtergrond						
[referentie = autochtoon]						
Migrant uit NI taalgebied	-0,030	(0,236)	-0,085	(0,326)	-0,068	(0,524)
Westerse migrant	-0,023	(0,139)	-0,021	(0,165)	-0,366	(0,258)
Niet westerse migrant	-1,043***	(0,304)	-0,785**	(0,320)	-1,078**	(0,469)
Opleidingsniveau						
[referentie = laag]						
Middel	-0,164**	(0,071)	-0,216***	(0,080)	-0,263**	(0,108)
Hoog	-1,239***	(0,145)	-1,533***	(0,176)	-1,586***	(0,218)
Inkomen (log)	-0,822***	(0,051)	-0,849***	(0,056)	-0,884***	(0,074)
Inkomstenbron						
[referentie = loon uit arbeid]						
Eigen onderneming	0,595***	(0,118)	0,638***	(0,130)	0,797***	(0,156)
Werkloosheidsuitkering	0,715***	(0,143)	0,609***	(0,167)	0,497**	(0,225)
Bijstand	0,210**	(0,099)	0,239**	(0,110)	0,146	(0,158)
Sociale voorziening overig	0,396***	(0,144)	0,341**	(0,159)	0,579**	(0,233)
Uitkering ziekte of arbeidsongeschiktheid	0,414***	(0,129)	0,266*	(0,152)	0,093	(0,219)
Pensioen/eigen vermogen	0,265	(0,163)	0,205	(0,187)	0,359	(0,235)
Wanbetaler Zorgverzekeringswet	2,159***	(0,072)	2,129***	(0,081)	2,407***	(0,109)
Stedelijke buurt	-0,128	(0,111)	-0,209	(0,128)	-0,276***	(0,139)
Gemiddeld inkomen per buurt (log)	-0,0001***	(0,000)	-0,0001***	(0,000)	-0,0001***	(0,000)
Arme moeder	0,089	(0,112)				
Arme vader			-0,175	(0,159)		
Arme samenwonende ouders					-0,662**	(0,322)
Constante	-0,793	(0,789)	-0,268	(0,907)	-0,235	(1,201)
Buurten: Identity						
var(_cons)	0,105	(0,032)	0,146	(0,048)	0,059	(0,049)
Regressiemodel statistieken						
Observations	109.338		91.500		65.544	
Number of groups	486		483		482	
Wald chi-squared	2239(19)		1831(19)		1240(19)	
LR test vs. logistic model: chibar ² (01)	29,270***		26,620***		1,960***	

Tabel C5: Uitkomsten van de Intergenerationele modellen.

Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.

Multi-level random intercept:		Interactiemodel	
Factor	Coef.	Std. Err.	
Geslacht			
[referentie = man]			
Vrouw	0,106**	(0,051)	
Leeftijd	0,325***	(0,017)	
Leeftijd gekwadeerd	-0,004***	(0,000)	
Migratieachtergrond			
[referentie = autochtoon]			
Migrant uit NI taalgebied	-0,198	(0,529)	
Westerse migrant	-0,827	(1,023)	
Niet westerse migrant	-1,818	(1,511)	
Opleidingsniveau			
[referentie = laag]			
Middel	-0,107*	(0,056)	
Hoog	-1,030***	(0,112)	
Inkomen (log)	-0,842***	(0,044)	
Inkomstenbron			
[referentie = loon uit arbeid]			
Eigen onderneming	0,588***	(0,095)	
Werkloosheidsuitkering	0,672***	(0,110)	
Bijstand	0,148*	(0,077)	
Sociale voorziening overig	0,425***	(0,113)	
Uitkering ziekte of arbeidsongeschiktheid	0,391***	(0,096)	
Pensioen/eigen vermogen	0,029	(0,132)	
Wanbetaler	2,153***	(0,057)	
Zorgverzekeringswet			
Stedelijkheid buurt	-0,135	(0,098)	
Gemiddeld buurtinkomen	-0,0001***	(0,0001)	
Migratie*Inkomen (log)	0,037	(0,053)	
Constante	0,006	(0,638)	
Buurten: Identity			
var(_cons)	0,107	(0,028)	
Regressiemodel statistieken			
Observations		168,304	
Number of groups		486	
Wald chi-squared(19)		3503	
Prob > chi-squared		0,000	
LR test vs. logistic model:			
chibar ² (01)			
Prob >= chibar ²		0,000	

Tabel C6: Uitkomsten van het Interactiemodel.

*Nota bene: * = significant op 10%, ** = significant op 5% en *** is significant op 1%.*